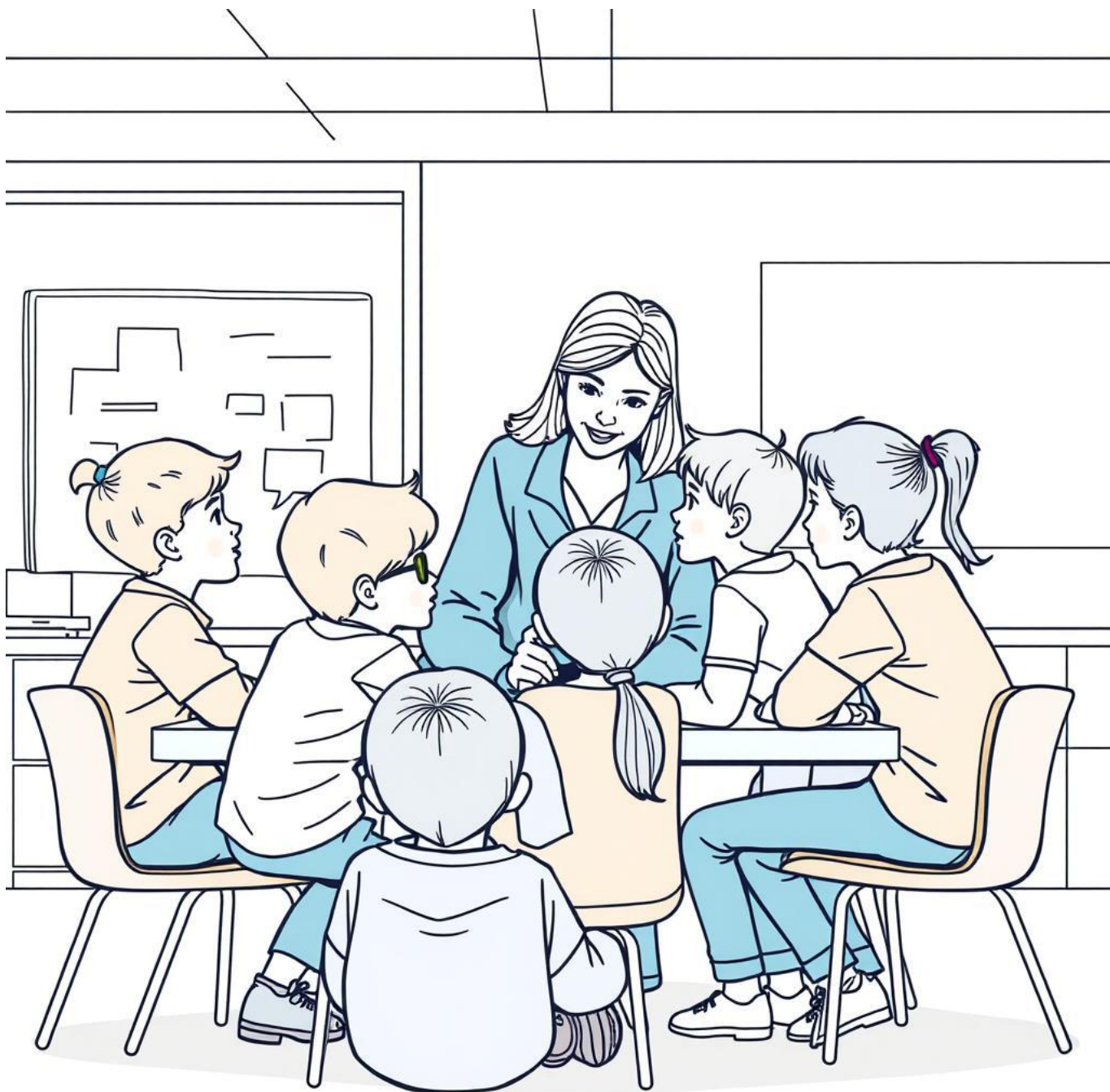

ПАНЧЕНКО С. М.

ДИТИНОЦЕНТРИЗМ ЯК КЛЮЧ ДО УСПІХУ В НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ

Департамент освіти і науки
Сумської обласної державної адміністрації
КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
СУМСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ
ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

ПАНЧЕНКО С. М.

ДИТИНОЦЕНТРИЗМ ЯК КЛЮЧ ДО УСПІХУ В НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ

Навчальний посібник

Суми, 2024

УДК 159.98
П16

*Рекомендовано до друку та практичного використання
Вченою радою Комунального закладу
Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
(протокол № 17 від 26 грудня 2024 року)*

Рецензенти:

Вознюк Алла Вікторівна – завідувач кафедри психології Комунального закладу Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, доктор психологічних наук, професор

Сопіна Лариса Миколаївна – директор Сумської початкової школа № 30 «Унікум» Сумської міської ради

Упорядник:

Панченко Світлана Миколаївна – проректор з науково-педагогічної та навчальної роботи Комунального закладу Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології

П16

Панченко С. М. Дитиноцентризм як ключ до успіху в Новій українській школі : навчальний посібник. Суми : НВВ КЗ СОШПО, 2024. 128 с.

Навчальний посібник розроблений з метою дослідження та практичного застосування дитиноцентрованого підходу в освіті. Автор пропонує комплексний підхід до впровадження дитиноцентрованої методики, зосереджуючись на потребах учня в освітньому процесі, індивідуальному підході до кожної дитини, розвитку її креативності та самостійності.

У навчальному посібнику освітлюються такі аспекти: ціннісні орієнтири реформи «Нова українська школа»; завдання та технології особистісно орієнтованої моделі освіти; принцип дитиноцентризму, як один із ключових засад реформи «Нова українська школа»; педагогічні умови та технології індивідуалізації навчання, адаптування навчальних траєкторій до індивідуально-психологічних особливостей учня.

Навчальний посібник висвітлює ключові принципи, методики та стратегії, які допоможуть вчителям розкрити потенціал кожної дитини, створити стимулююче та ефективне навчальне середовище для учнів, та може стати корисним ресурсом для слухачів курсів підвищення кваліфікації, педагогів, які прагнуть до сучасного та ефективного підходу до навчання.

УДК 159. 98

© Панченко С. М., 2024

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	5
I. ДИТИНОЦЕНТРИЗМ, ЯК ЦЕНТРАЛЬНИЙ КОМПОНЕНТ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ	6
1.1. Ціннісні орієнтири реформи «Нова українська школа»	9
1.2. Дитиноцентризм у контексті сучасної педагогічної теорії та практики	13
1.3. Дитиноцентризм: погляд Нової української школи	21
II. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ТА СКЛАДОВІ ОСОБИСТІСНО-ОРІЄНТОВАНОЇ МОДЕЛІ ОСВІТИ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ	29
2.1. Особистісно-орієнтована модель освіти	32
2.2. Групи індивідуальних відмінностей учнів	40
2.3. Навчальні можливості, рівні та критерії їх визначення	55
2.4. Складання розгорнутої характеристики навчальних можливостей дитини	65
III. ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ТА ТЕХНОЛОГІЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ДИТИНОЦЕНТРИЗМУ	70
3.1. Індивідуалізація і диференціація навчання як підґрунтя дитиноцентризму	73
3.2. Адаптування навчальних завдань, як процес і результат пристосування їх змісту до індивідуальних особливостей окремих учнів	82
3.3. Спільна діяльність як найважливіший інструмент педагога	91
IV. РОЛЬ УЧИТЕЛІВ ЯК МЕНТОРІВ ТА КУРАТОРІВ, ЯКІ ПРАЦЮЮТЬ ДЛЯ РОЗВИТКУ СИЛЬНИХ СТОРІН УЧНІВ	96
4.1. Нові ролі вчителя в парадигмі сучасної освіти	98
4.2. Роль учителів як менторів та кураторів, які працюють для розвитку сильних сторін учнів	102
ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ ТА ПРАКТИЧНІ РОБОТИ	108
ДОВІДКОВО-ДІАГНОСТИЧНІ МАТЕРІАЛИ	115

ПЕРЕДМОВА

У сучасному світі освіти акцент зміщується від традиційного викладання до створення умов для всебічного розвитку кожної дитини. Дитиноцентризм стає ключовим принципом, що визначає сучасну педагогічну практику, орієнтовану на індивідуальність, потреби та інтереси учнів.

Цей навчальний посібник присвячено детальному вивченню дитиноцентризму як центрального компонента Нової української школи. Він допоможе вчителям зрозуміти основні принципи дитиноцентрованого підходу, такі як індивідуалізація навчання, активна участь учнів у процесі навчання, підтримка особистісного розвитку та критичного мислення.

Ми розглядаємо роль вчителя в контексті дитиноцентрованого навчання, наголошуючи на важливості формування довіри, взаєморозуміння та партнерських відносин між вчителем і учнем. Також в посібнику представлені нові методики та стратегії особистісно орієнтованої моделі освіти, яка лежить в основі концепції Нової української школи, які дозволяють ефективно впроваджувати ключові засади всебічного розвитку дитини, дитиноцентровані підходи в освітній процес.

Кожен розділ посібника включає теоретичний матеріал, практичні рекомендації, а також приклади реальних ситуацій, що ілюструють принципи дитиноцентризму в дії.

Ми віримо, що дитиноцентризм не лише змінює підхід до навчання, але й сприяє розвитку креативності, самостійності та відповідальності учнів. Цей посібник стане незамінним ресурсом для педагогів різних спеціальностей на курсах підвищення кваліфікації, які прагнуть розвивати свої професійні, психологічні та емоційно-етичні компетентності, відкрити нові горизонти в освіті та зробити її більш гуманною, ефективною та сучасною.

І. ДИТИНОЦЕНТРИЗМ, ЯК ЦЕНТРАЛЬНИЙ КОМПОНЕНТ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

План

- 1.1.Ціннісні орієнтири реформи «Нова українська школа».
- 1.2.Дитиноцентризм у контексті сучасної педагогічної теорії та практики.
- 1.3.Дитиноцентризм: погляд Нової української школи.

Ключові слова: людиноцентризм, дитиноцентризм, розвиток, загальна середня освіта, особистість, гуманізм, здібності.

Опис досягнутих результатів навчання

Слухачі курсів:

- ✓ усвідомлять сутність реформи «Нова українська школа», розрізнятимуть ціннісні орієнтири Нової української школи.
- ✓ визначать, які основні компоненти Нової української школи спрямовані на реалізацію мети особистісно орієнтованої моделі освіти.
- ✓ досягнуть розуміння мети і сутності принципу дитиноцентризму, як одного із ключових засад реформи.

Рекомендована література та онлайн ресурси

1. Вишневський О.І. Дитиноцентризм і системно-ціннісний підхід до змісту виховання. *Рідна школа*. 2002. №5. С.37-40.
2. Гонтаровська Н.Б. Освітнє середовище як фактор розвитку особистості дитини. Нац. АПН України, Ін-т пробл. виховання. Д. : Дніпро VAL, 2010. 622 с.
3. Квас О. Дитина в центрі педагогіки і суспільних змін в Україні. *Традиція і культура. Феномен діалогу : традиція і сучасність* : матеріали ІХ

Міжнародної наукової конференції (Київ, 19-20 листопада 2010). К., 2010. Ч. 4. С. 34.

4. Квас О. Дитина і дитинство в українській виховній традиції. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки* : Збірник наукових праць. К. : Фенікс. 2011. Вип. 12. С. 245-251.

5. Квас О. Дитиноцентризм в педагогічній думці як наукова проблема. *Організаційно-педагогічні аспекти формування і розвитку майбутнього спеціаліста : матеріали міжнародної науково-практичної конференції студентів та молодих вчених*. Євпаторія, 2009. С. 44-46.

6. Квас О. Дитиноцентризм крізь призму сучасної педагогічної науки. *Імідж сучасного педагога*. Збірник наукових праць Полтавського державного педагогічного університету імені В.Г. Короленка. 2009. № 10. С. 27-30.

7. Квас О. Дитиноцентризм у науках про виховання: історичний аспект : монографія. Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2011. 300 с.

8. Квас О. Дитиноцентризм у сучасній педагогічній думці як наукова проблема. *Педагогіка і психологія формування творчої особистості : проблеми і пошуки* : зб. наук. пр. / [редкол. Т.І. Сущенко (голов. ред.) та ін.]. Запоріжжя: Класичний приватний університет, 2009. Вип. 55. С. 175-180.

9. Квас О. Дитиноцентризм через призму сучасних гуманітарних досліджень. *Шлях освіти*. Науково-методичний журнал. 2011. № 3 (61). С. 14-19.

10. Конвенція ООН про права дитини: [прийнята резолюцією 44/25 Генеральної Асамблеї ООН від 20 листопада 1989 р.]. К. : б. в., 1991. 47 с.

11. Кремень В. Г. Філософія людиноцентризму в стратегіях освітнього простору. К.: Педагогічна думка. 2008. 424 с.

12. Кремень В. Про «дитиноцентризм», або чому освіта України потребує структурних змін. *День*. № 210 (3130). 2009. 19 листопада.

13. Нова українська школа: poradnik dla vchitelja. Pid zag. red. Bibik H. M. K.: TOB «Vidavnyчий dim «Plejadi», 2017. 206 s.

14. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 21 lyutogo 2018 r. № 87 «Pro zatverdzhennja Derzhavnoho standartu pochatkovoї osvity».

15. Rozporjadzhennja KМУ vid 14 hrudnja 2016 r. № 988-r. «Pro sxvalennja Koncepції realizacії derzhavnoї polityky u sferi reformuvannja zagalnoї serednjoї osvity «Nova ukraїnska shkola» na period do 2029 roku».

16. Ukaz Prezidenta Ukrainy vid 17 kvitnja 2002 roku № 347/2002 «Pro Nacionalnu doktrynu rozvytku osvity». URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>

17. Ukaz Prezidenta Ukrainy vid 25 chervnja 2013 roku № 344/2013 «Pro Nacionalnu strategiju rozvytku osvity Ukrainy na period do 2021 roku». URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>

1.1. Ціннісні орієнтири реформи «Нова українська школа»

Чим аргументується необхідність рішучих змін у освітньому процесі?

➤ *Процес формування демократичної держави та громадянського суспільства*

В Україні йде процес формування демократичної держави та громадянського суспільства. З огляду на це людина стає серцевиною, носієм демократичних цінностей і творцем поступу, реформ, темп і глибина яких залежить від змін самої людини та загалом суспільства. В цій ситуації слід розраховувати на прихід в активне суспільне життя нового молодого покоління небайдужих, компетентних, відповідальних і, головне, вільних людей. Їх формування наразі істотно залежить від освіти.

У цьому і полягає соціальне замовлення та відповідальна місія освіти, всіх педагогічних та науково-педагогічних працівників – перейнятися необхідністю внести рішучі зміни у освітній процес на основі нової мети і завдань з формування молодого покоління.

➤ *Філософія людиноцентризму у змісті національної ідеї*

Тому так важливо педагогу переорієнтуватися на формування у вихованців основних цінностей сучасної демократії. Йдеться, насамперед, про свободу як найвищу соціальну цінність, без якої демократія неможлива, та здоров'я, гідність і чесноти кожного громадянина, зокрема справедливість, свободоловність, гідність. Необхідність формування цих якостей особливо актуалізовано війною в Україні, розв'язаною РФ.

З огляду на це проблема формування особистості набуває не тільки теоретичного, а й практичного, державного значення. Адже гуманістично орієнтований підхід до формування нової людини складає основу гуманістично

орієнтованої політики і сучасної практики цивілізованого, демократичного державотворення. У філософському розумінні це і є людиноцентризм. Його важливість для державотворення зумовлена тим, що саме нова людина стає метою суспільного поступу. В основі людиноцентризму знаходиться духовність – це той життєво необхідний інгредієнт для гідності і самодостатності людини, без якого неможливо створити сучасну розвинену українську державу. Оскільки носієм духовності є людина, то змістом національної ідеї є філософія людиноцентризму.

➤ *Економічне зростання держави*

Головною метою української освіти у нинішній соціокультурній ситуації є розвиток дитини як ціннісна основа і принцип її існування, оскільки розвиток дитини приводить до економічного зростання держави та забезпечує підвищення рівня життя громадян.

➤ *Головні напрями реформування освіти*

Головним напрямом реформування освіти проголошено орієнтацію на потреби учня та запровадження особистісно-орієнтованої моделі навчально-виховного процесу, призначення якої – розширення можливостей усвідомленого вибору кожною дитиною життєвого шляху, її саморозвиток, а в майбутньому самореалізація, то пріоритетними в оцінці ефективності виховання й навчання мають стати гуманітарні критерії, насамперед, критерії благополуччя й розвитку дитини як особистості.

➤ *Правове підґрунтя для впровадження особистісно-орієнтованої моделі*

З початком проведення освітніх реформ всі державні програми, доктрини, стратегії, закони, концепції містять положення, які переорієнтовують спрямованість процесів навчання на розвиток особистості і відповідно до цього вносять зміни в забезпечення і принципи побудови навчально-виховного процесу.

Конвенція ООН про права дитини, ратифікована Верховною Радою України у 1991 році вказує на однаковість держав-учасниць в тому, що освіта дитини має бути спрямована, насамперед, на розвиток особистості, талантів і розумових та фізичних здібностей дитини у повному обсязі (ст. 29).

Національною доктриною розвитку освіти передбачалося забезпечення створення «умов для розвитку, самоствердження та самореалізації особистості протягом життя». А одним із пріоритетних напрямів державної політики щодо розвитку освіти визначено особистісну орієнтацію освіти. Більше того, держава взяла на себе зобов'язання «забезпечувати виховання особистості, яка підготовлена до життя і праці у світі, що змінюється та формування у дітей та молоді сучасного світогляду, розвиток творчих здібностей і навичок самостійного наукового пізнання, самоосвіти і самореалізації особистості». У підсумку «реалізація Національної доктрини забезпечить перехід до нового типу гуманістично-інноваційної освіти, що сприятиме істотному зростанню інтелектуального, культурного, духовно-морального потенціалу особистості та суспільства. Зростуть самостійність і самодостатність особистості, її творча активність, що зміцнить демократичні основи громадянського суспільства і прискорить його розвиток».

У всіх програмних документах з реформування і розвитку освіти проголошено та задекларовано запровадження особистісно-зорієнтованого навчання.

✓ *Ідеї індивідуалізації розвитку*

Аналізуючи стан розвитку загальної середньої освіти незалежної України, вітчизняні дослідники констатують, що наразі розходження між старою моделлю всебічного і гармонійного розвитку учня і новою особистісно-орієнтованою моделлю освітнього процесу якщо й існують, то не настільки істотні, щоб можна було говорити про нову якість останньої.

Обидві моделі зумовлені соціальним запитом свого часу та складаються здебільшого з одних і тих самих структурних компонентів. Навчання в сучасній загальноосвітній середній школі здійснюється переважно педагогами, вихованими в умовах десятиліть панування тоталітаризму, що породжувало певну ментальність, звички і стереотипи мислення та поведінки. Чимало науковців не без підстав вважають, що для впровадження нової особистісно-зорієнтованої моделі навчально-виховного процесу знадобляться роки і десятиліття.

Унікальність людини, її потенційна талановитість є визначальними положеннями низки національних освітніх моделей, насамперед західноєвропейських. Взаємодія і діалог становлять їх основні принципи. А педагогічні теорії ґрунтуються на застосуванні в освітньому процесі ідеї індивідуалізації розвитку. А це означає, насамперед, персоналізацію освітнього процесу на основі принципу «дитиноцентризму», свободу вибору власної освітньої траєкторії кожним з учнів, врахування цінностей та інтересів дитини з метою формування в неї основ життєвої компетентності.

1. 2. Дитиноцентризм у контексті сучасної педагогічної теорії та практики

Що таке дитиноцентризм?

➤ *Історичний екскурс осмислення ідей, концепцій дитиноцентризму у працях дослідників минулого*

Поняття «дитиноцентризм» прийшло в освіту не так давно, але ще близько 100 років тому американським педагогом та філософом Джоном Дьюї було визначено його напрями. Серед них: педагогічна творчість вчителя та активність учнів у навчально-виховному процесі; орієнтація та інтереси учнів та облаштування відповідного навчального середовища; навчання, спрямоване на практичну діяльність; урахування індивідуальності та особливості кожної дитини; виховання «вільної, розумної, творчої та незалежної особистості».

Акцентування уваги дослідників на дитині як людській істоті залишається в усьому світі однією з найбільш актуальних педагогічних проблем. Дитина стає центральною постаттю у всіх процесах, пов'язаних з її вихованням, навчанням та розвитком у дослідженнях *Я. Коменського, К. Ушинського, В. Сухомлинського, І. Беха, І. Зязюна, О. Захаренко, Г. Кременя, О. Квас*.

Поняття дитиноцентризму як у зарубіжній, так і у вітчизняній педагогіці має свою історію. Наукового змісту воно набуло із виникненням нового педагогічного напрямку – *педоцентризму* (гр. *país* – дитина, лат. *centrum* – центризм, середовище), згідно з яким організація і методи навчання визначаються лише безпосередніми, спонтанними інтересами й потребами дітей. Зміст цього поняття значно глибший, адже проблема дитиноцентризму була актуальною не тільки для реформаторської педагогіки, але й етнопедагогіки, християнської педагогіки, педології, педагогіки здоров'я тощо.

Ідея про дитину як центр шкільного життя не нова: до неї зверталися як вітчизняні, так і закордонні науковці та педагоги. Дитиноцентричні ідеї у педагогічній творчості багатьох вчених різних історичних періодів еволюціонували від досліджень дитини як «малого дорослого» до виникнення у XIX ст. цілого напрямку у педагогіці. Дитиноцентризм увійшов в історію виховання як педагогічна течія або особливий підхід до виховання дитини.

Я. Коменський, мислитель і засновник нової прогресивної педагогічної системи, першим з педагогів-дослідників ще у XVII ст. найбільш повно здійснив фундаментальне теоретичне осмислення дитиноцентризму. Сутність його підходу до навчання і виховання дитини базується на твердженні: оскільки людина є частиною природи, то розвивається вона за спільними з природою законами, а, значить, і навчально-виховний процес повинен будуватися у відповідності з цими законами. Обґрунтування таким чином принципу природовідповідності у вихованні дитини дало можливість Я. Коменському точно окреслити роль вчителя у школі – збудження інтересу до навчання. Однак для цього він повинен знати особливості кожної дитини та враховувати їх при формуванні інтересу і уваги до навчання, сама школа повинна бути місцем, куди дитині хочеться приходити. З огляду на це найбільшого значення в навчанні потрібно надавати доцільним і раціональним методам навчання, які повинні узгоджуватися з природою дитини.

Гуманістичні переконання педагога К. Ушинського, винесені з власного досвіду виховання, не втрачають своєї актуальності і в наш час. Зокрема, він відстоював доцільність організації початкового навчання і виховання в родинному колі до виповнення дітям восьми років, адже ранній початок шкільного періоду шкодить здоров'ю дітей та їхньому природному розвитку, підриваючи, таким чином, основи майбутніх навчальних успіхів.

Дослідницька спадщина І. Зязюна, І. Беха відкрила перспективи для

фундаментального теоретичного осмислення дитиноцентризму на засадах гуманізму та реалізації його засадничих ідей у контексті розвитку вітчизняної педагогіки.

Відомий в Україні і за її межами вчений О. Захаренко є одним із небагатьох вітчизняних педагогів, спадщина яких містить теоретичний і доведений у повсякденній діяльності школи практичний результат гуманізації навчально-виховного процесу. Мета його виховної системи була націлена на розвиток особистості школяра шляхом створення умов для особистісного розвитку кожної дитини, для розширення її можливостей реалізувати себе в соціумі зі збереженням власної унікальності. Справжній гуманізм його підходу до дитини реалізовувався, насамперед, у вияві постійної поваги до неї.

В. Кремень, один із засновників філософії людиноцентризму, як наукової теорії гуманістично орієнтованої політики і практики державотворення, розглядає дитиноцентризм як гуманістично орієнтований підхід до формування нової людини. Загалом переважна більшість сучасних педагогів-дослідників розглядають дитиноцентризм у контексті гуманізації навчально-виховного процесу та тлумачать його як соціально-педагогічну модель освіти, системоутворювальною метою якої є створення умов для розвитку її природних задатків і здібностей.

Розвиток ідей дитиноцентризму в педагогічній теорії та практиці у другій половині XIX ст. та першій половині XX ст. став предметом глибокого дослідження О. Квас. В результаті досліджено генезу ідей дитиноцентризму в теорії та практиці виховання, визначено теоретико-методологічні засади дитиноцентризму як своєрідного педагогічного напрямку другої половини XIX – першої половини XX ст., на логіко-гносеологічному рівні виокремлено й проаналізовано зміст таких понять, як «дитина», «дитинство», «дитиноцентризм», «педагогіка дитиноцентризму», «педоцентризм», висвітлено закономірності їхньої еволюції в процесі історичного розвитку та відображення

у педагогічній науці і практиці, виявлено характерні особливості сутності, змісту, реалізації ідей дитиноцентризму в освітньому процесі української та зарубіжної педагогіки у другій половині XIX – першій половині XX ст., встановлено тенденції сучасного комплексного підходу до проблеми дитинства та їх відображення в педагогічній теорії і практиці XXI ст.

Згадаємо, як пройнявся ідеєю дитиноцентризму видатний педагог В. Сухомлинський (у другій половині XX ст.).

Фундаментом його праці була трьохвекторна спрямованість: педагог – дитина – середовище.

Основні погляди В. Сухомлинського відображені у роботах: «Серце віддаю дітям», «На нашій совісті – людина», «Виховання почуттів», «Рани дитячого серця», «Народження добра», «Не бійтесь бути ласкавими». Дитинство, погляди дітей та їхнє сприйняття світу посідають чільне місце в його творчому доробку. Уже багато десятиліть ці гуманістичні погляди на виховання відображаються в діяльності вчителів та батьків і нині втілюються в Новій українській школі.

➤ *Дитиноцентризм у розумінні його сутності*

Ментіметр. Дитиноцентризм.

<https://www.menti.com/al3nnxzqffrg>

Існує такий формат, коли до навчання ніхто не мотивує та не змушує, а учні самі заглиблені в матеріал – це підхід «*student-centered learning*» (SCL), у перекладі з англійської – навчання, орієнтоване на учня, або ж *учнецентричне навчання*. Саме за ним майбутнє педагогіки, стверджують освітяни.

Як навчаються в найпрестижніших закладах освіти? Навчання, орієнтоване на учня, найбільш популярне в Гонконгу та Сінгапурі, які продемонстрували «освітні дива». Нині тренд активно поширюється в Європі та США.

Дитиноцентризм – максимальне наближення навчання і виховання кожної дитини до її сутності, здібностей та особливостей.

Це модель виховання та навчання дитини, призначення якої розширення її життєвого шляху та саморозвитку, увага до системи її цінностей та інтересів задля формування в неї основ життєвої компетентності. Отже, дитина стоїть у центрі, а навколо неї обертається вся педагогічна спільнота.

Важливо усвідомити основні відмінності двох освітніх моделей: «учителецентризм» (орієнтована на вчителя) та дитиноцентризм».

У традиційному навчанні акцент переважно роблять на педагога: він експерт, лектор, наставник, тренер. Він обирає теми, дає інформацію, завдання, контролює, виправляє, оцінює. Тишу в навчальному середовищі вважають запорукою якісного засвоєння матеріалу.

У SCL-навчанні акцент на учневі. Учень здобуває навички та знання через виконання цікавого йому проєкту, самостійне розв'язання певної проблеми або заради якоїсь мети в майбутньому. Учитель допомагає лише за потреби, як консультант. Учні активно ставлять питання вчителю та одне одному. Учень самостійно обирає теми з певного запропонованого кола, працює без контролю та виправлення. Учитель надає зворотний зв'язок, лише коли школяр потребує цього і сам має такий запит. Учні виправляють та оцінюють роботи одне одного, а також власні роботи (а ще це може бути автоматизована перевірка онлайн). Навчальне середовище часто буває галасливим: учні не сидять на місцях, і це не так сильно заважає ефективній роботі, як вважали раніше.

Педагогів може лякати такий зовні некерований клас. Але оскільки учні навчають одне одного, вони стають союзниками педагога, тож трапляється значно менше випадків бешкетництва та відволікань. Діти стихійно намагаються підтримувати робочу атмосферу.

У традиційному навчанні відповідальність за освітній успіх учнів – на вчителів і батьків. У навчанні, орієнтованому на учня, саме школяр несе відповідальність за шлях та результат навчання. Чимало тат і мам реагують на це так: дитина ще надто мала та легковажна. Вона займатиметься дурницями! Але весь досвід педагогіки свідчить: навчити чогось примусово дуже важко. Традиційна освіта ігнорує відповідальність учня, а новий підхід вірить у здатність учня керувати власним життям. Ця здатність, як і будь-які інші компетенції, розвивається під час навчання, у процесі набуття досвіду.

SCL-навчання допомагає учню навчатися вчитися та працювати самостійно. Це вміння знадобиться протягом усього життя та неабияк впливає на професійну успішність.

Було	Стало
- освітню діяльність організовує педагог, виходячи зі своїх намічених планів; - головним вважається подання інформації педагогом: педагог інформує, а дитина відтворює; - дитина навчається під керівництвом педагога; - педагог контролює діяльність дітей на всіх етапах; - дитина – пасивний об'єкт освітнього процесу.	- педагог надає вибір освітньої діяльності дітям; - головним є спільне здобування інформації, необхідної в конкретній ситуації. Пошук нових відповідей на ці запитання; - педагог спрямовує освітню діяльність, надаючи дітям організацію і самоконтроль; - більша увага приділяється самоконтролю, педагог відіграє допоміжну роль; - дитина – центр освітнього процесу

З'явилися нові завдання шкільної освіти. Одним із головних завдань має бути розвиток учня. Учні мають не просто запам'ятовувати дати, імена, події, факти, а й учитися мислити, оцінювати та аналізувати, спираючись на свідчення з минулого. Вони мають не тільки знати, а й ефективно застосовувати свої знання на практиці, розвивати в собі такі якості, як: інтелектуальна чесність, наукова точність і терпимість; готуватись до життя в плюралістичному і демократичному суспільстві.

Сьогодні вчитель має подбати про те, щоб сформувати зрілу особистість, яка вміє працювати на результат, здатна до певних соціально значимих досягнень. Відповідальність сучасної школи за втілення особистісно-зорієнтованого навчання криється в тому, що внесення необхідних змін в навчально-виховний процес зможе забезпечити лише вчитель. Вчитель, який розуміє, що природне в дитині є самодіяльним і спонукаючим до дій чинником, тому саме він покликаний забезпечити узгоджену дію природних законів і законів педагогічних. А, оскільки сучасна дитина поставлена в такі умови, коли для успіху і отримання задоволення вона змушена бути більш інформованою, розвиненішою, «крутішою», то це і стає тим стимулом, що спонукає до самовдосконалення і саморозвитку.

Крім того, сучасний освітній простір все більше глобалізується, утворюється єдина система знань, все ширше застосовується англійська мова, поширюється сфера застосування інформаційних технологій, діяльність освітніх інституцій набуває інтернаціонального та інноваційного характеру.

Більше того, дитиноцентризм є серцевинною ідеєю змін в освіті загалом, а не лише в середній загальній. Ідея дитиноцентризму має бути головною в освітніх реформах та модернізаціях всіх складників загальнонаціональної системи освіти. Адже виокремлення в кожній дитині її сутності та особливостей створює можливості для максимального наближення навчання й виховання цієї дитини до її конкретних здібностей. Загалом це і є те, що може і повинна робити школа – допомогти дитині пізнати себе, розвинутись на основі її природних задатків. Сформована таким чином особистість у дорослому віці матиме більше можливостей для успішної самореалізації, а, оскільки поруч так діятимуть мільйони людей, це забезпечить динамічний розвиток суспільства на основі гуманізму і демократії. Врешті-решт, це і стане оцінкою ефективності освітніх реформ.

Зауважимо, що застосування особистісно-зорієнтованого підходу важливо на всіх етапах освітньої діяльності – від дошкільного виховання до університету. Для цього потрібно змінити взаємовідносини вчителя й учня. Учитель в школі не повинен диктувати учню як однозначно визначити його розвиток і пізнання, а має допомогти кожній дитині сконструювати і реалізувати свою індивідуальну освітню траєкторію. Однак для цього він має володіти необхідними знаннями не лише з педагогіки, а і психології для того, щоб відстежувати зміни в розвитку кожного школяра.

Це складне завдання, а тому і організація роботи на засадах дитиноцентризму містить низку труднощів, зумовлених, насамперед, неготовністю багатьох педагогічних до такої роботи. Однак це саме той шлях формування людиноцентристського, гуманного, демократичного та цивілізованого сучасного суспільства. В широкому розумінні в цьому і полягає завдання національної освіти.

Таким чином, роль дитиноцентризму як стрижневого вектора розвитку загальної середньої освіти наразі істотно зросла, адже формування особистості по суті визначає подальший розвиток освіти і загалом всього суспільства. Тому наразі дитиноцентризм є своєрідним орієнтиром та критерієм успішності реформування загальної середньої освіти сучасної України. Специфікою педагогічного вивчення феномену дитиноцентризму є визначення його закономірностей у певних соціокультурних умовах, що реалізуються в освітньому процесі, у зв'язку з чим постає питання їх спрямованості на особистісне зростання учня як спільне завдання педагога і системи загальної середньої освіти. Тому успішний розвиток загальної середньої освіти на засадах дитиноцентризму, як головної ланки національної системи освіти, буде чи не найголовнішим свідченням того, що наша освіта вже пережила кризу свого становлення і виходить на шлях динамічного реформування.

1. 3. Дитиноцентризм: погляд Нової української школи

Яке місце дитиноцентризму в освітньому процесі Нової української школи?

➤ *Обґрунтування необхідності впровадження принципу дитиноцентризму у загальній середній освіті України як стрижневого вектора її розвитку*

Розвиток загальної середньої освіти України відбувається у напрямі врахування природних основ дитячого розвитку. З'ясовано, що в основі діяльності сучасної школи має бути принцип дитиноцентризму – забезпечення процесу навчання і виховання кожної дитини на основі розвитку її природних здібностей.

Дитиноцентризм у дискурсі гуманітарних досліджень минулого і сучасності залишається в усьому світі однією з найбільш актуальних педагогічних проблем. Його актуальність зумовлена тим, що дослідження дитини, як центральної постаті у всіх процесах, пов'язаних з її вихованням, навчанням та розвитком, стосуються, насамперед, раннього періоду життя людини – дитинства. З огляду на те, що розвиток людства наразі набув глобального характеру, що робить конкурентоспроможною лише людину, здатну жити і діяти в такому просторі, стає надто важливим по-новому визначити мету та зміст освіти. Адже постійна змінюваність, динамізм змін, істотне розширення комунікацій в інформаційному суспільстві зумовлюють потребу вироблення в дитини умінь, навичок і бажання навчатися впродовж життя, щоб завжди бути конкурентоспроможною, а також навчитися тому, що стане основою, методологією життя та діяльності людини загалом. Це зумовлює потребу зміни в освіті самого способу включення особистості в освітній процес.

Крім того, це вимагає зміни системи цінностей. Йдеться, зокрема, про

формування в дітей бажання бути успішними в житті, що має стати важливим стимулом до максимальної самореалізації. Це потрібно не так освіті, як суспільству, адже суспільна злагода досягається завдяки поєднанню індивідуальних устремлінь та загальносуспільних цілей. Таке поєднання можливе за умови досягнення нового якісного рівня свободи всіх учасників освітнього процесу і є запорукою впровадження нової моделі освітнього процесу в школі, моделі особистісно-орієнтованої, моделі гуманістичної, зорієнтованої на створення необхідних умов задля самореалізації особистості учня.

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14.12.2016 р. № 988-р було затверджено Концепцію «Нова українська школа», реалізація якої «зупинить негативні тенденції, перетворить українську школу на важіль соціальної рівності та згуртованості, економічного розвитку і конкурентоспроможності України».

Мета реформи «Нова українська школа» полягає у забезпеченні проведення докорінної та системної реформи загальної середньої освіти, одним із напрямів якого є запровадження принципу дитиноцентризму – орієнтації на потреби учня в освітньому процесі.

➤ *Основні компоненти та формула НУШ*

З 9 основних компонентів формули НУШ найбільше спрямовані на реалізацію мети особистісно-орієнтованої моделі освіти чотири компоненти нової української школи:

- ☺ Новий зміст освіти, заснований на формуванні компетентностей, необхідних для успішної самореалізації в суспільстві.
- ☺ Наскрізний процес виховання, який формує цінності.
- ☺ Педагогіка, що ґрунтується на партнерстві між учнем, учителем і батьками.
- ☺ Орієнтація на потреби учня в освітньому процесі, дитиноцентризм.

➤ *Дитиноцентризм як маркер освітнього процесу, одна із компонент формули нової української школи*

Дитиноцентризм у сучасній національній освіті розглядається як один з чинників розвитку та якісного прориву. Його впровадження зумовлене, насамперед, тим, що сучасні умови розвитку суспільства з його новою філософією спілкування, новими перспективами і ризиками, вимагають від школи новітніх підходів до проблеми формування активної, діяльної, успішної особистості, в якій поєднується високий інтелектуальний рівень, розвинуті фізичні та моральні якості, активна громадянська позиція, здатність до результативної фахової діяльності.

Концепцією Нової української школи передбачається працювати на засадах особистісно орієнтованої моделі освіти, із максимальним врахуванням прав дитини, її здібностей, інтересів і потреб, тому важливим принципом стає дитиноцентризм. Дитиноцентризмом вважається максимальне наближення навчання і виховання кожної дитини відповідно до її потреб, здібностей, нахилів та особливостей.

➤ *Актуальними є наступні ідеї дитиноцентризму в Новій українській школі:*

☺ відсутність тиску зі сторони адміністрації, який би обмежував свободу педагогічної творчості;

☺ орієнтація на інтереси і досвід учнів, їх активність у освітньому процесі;

☺ перетворення навчання на яскравий елемент життя дитини засобом створення комфортного навчального середовища;

☺ орієнтація на практику при організації навчальної діяльності;

☺ пошук та дотримання взаємозв'язку особистого розвитку дитини з її практичним досвідом;

☺ обов'язкове врахування інтересів кожної дитини та відмова від орієнтації освітнього процесу на «середнього» школяра;

☺ забезпечення свободи і права дитини у всіх проявах її діяльності, урахування її вікових та індивідуальних особливостей, забезпечення морально-психологічного комфорту дитини;

☺ виховання здібної незалежної особистості;

☺ впровадження шкільного самоврядування, яке передбачатиме виховання гуманістичних та демократичних ідей і світогляду, необхідних сучасному суспільству.

Продивіться презентацію за посиланням та зверніть увагу на *розширений перелік ідей дитиноцентризму*, актуальних для Нової української школи
<https://youtube.com/clip/UgkxRxE7i0cjFFexNm7a3Obfs4X1yYQh16br>

➤ *Про принципи реалізації ідей дитиноцентризму в сучасній школі (коротко):*

☺ більше хвалити – менше критикувати;

☺ допомагати переборювати невпевненість у власних силах;

☺ переконувати учнів в обов'язковому виконанні поставлених задач;

☺ допомагати уникнути поразки;

☺ визначати важливість зусиль дитини в діяльності;

☺ допомагати емоційно пережити не результат цілого, а навіть окремої деталі.

В основу принципів сучасної освіти, орієнтованої на засадах дитиноцентризму та розвитку особистості, закладено Конвенцію ООН про права дитини, тож при такому підході до організації освітнього процесу важливим та необхідним є: похвала та підтримка замість критики, допомога у боротьбі з невпевненістю, розвиток розуміння важливості обов'язкового виконання поставлених задач та цілей, підтримка в уникненні поразки (у разі поразки), визначення важливості зусиль дитини в будь-якій діяльності, допомога в

емоційному переживанні різних моментів, що відбуваються протягом навчання, мотивація та пояснення майбутніх результатів заради яких здійснюється кожна діяльність.

Дітям давно не цікава «навчальна» модель заняття. Вони швидко стомлюються від інформації, яку надає вчитель, втрачають інтерес до майбутньої діяльності та намагаються знайти те, що їм дійсно цікаво (найчастіше це сприймається за непослух). Саме дитиноцентризм та особистісно орієнтована модель навчання визначають місце вчителя у спільній діяльності з дітьми ролі ведучого, тьютора, фасилітатора чи просто партнера.

Продивіться презентацію за посиланням та зверніть увагу на принципи реалізації ідей дитиноцентризму, актуальні для Нової української школи
<https://youtube.com/clip/Ugkxbv4RWnKiHL-gnFU94rWENRtvzTJSsg1->

НУШ розуміє дитиноцентризм як максимальне наближення навчання і виховання конкретної дитини до її сутності, здібностей і життєвих планів. Прискіплива увага до кожного учня має допомогти йому розпізнати свої сильні та слабкі сторони, що своєю чергою матиме позитивний вплив на навчання, а також на спілкування в родині та з друзями.

Так, розвиваючи важливі життєві компетенції учнів, школа навчає їх вміло ними користуватися. Отже, вона створює відповідне середовище та умови, які будуть заохочувати дітей до навчання, спілкування та пізнання світу.

➤ *«Підводні камені» особистісно-орієнтованої моделі освіти та дитиноцентризму*

- ☹ Ідея дитиноцентризму дійсно дуже мотивуюча, суть дитиноцентризму полягає в тому, що дитина знаходиться в центрі педагогічного та навчального процесу, враховуються її індивідуальні здібності та особливості. З одного боку, це – позитивна тенденція: потреби дитини чують і враховують.

- ☹ З іншого, яким би сильним не було бажання педагога, на уроці він фізично не може «підлаштуватися» під цілий клас учнів. Тому нереалізовані очікування залишаються у всіх учасників навчального процесу, а вчителів може спіткати виснаження та емоційне вигорання через високі вимоги до себе, конфлікти з учнями та батьками щодо їхніх очікувань від навчання тощо.
- ☹ Швидке засвоєння інформації, до якого звикають діти з допомогою різних гаджетів – це дійсно дуже корисна навичка, якої бракує попереднім поколінням. Але розум, що звик до швидкого потоку та опрацювання інформації, починає нудьгувати, коли її замало і вона надається дуже повільно. Значна різниця у швидкості сприйняття у дітей призводить до певних проблем: учителям не вдається утримати увагу дітей; дітям не вдається уважно слухати матеріал та засвоювати його.
- ☹ Крім того, існує небезпека нерозуміння дитиною меж у стосунках з однолітками та дорослими. Як наслідок, виникає неповага до батьків та педагогів, відсутність авторитетів, що, безперечно, шкодить успішному навчанню.

Це потребує від учителя працювати відповідно до його швидкоплинних динамічних процесів, складностей за окремими навчальними траєкторіями, у рамках індивідуальних дослідницьких проєктів.

Осучаснення й оздоровлення освітнього середовища – тривалий процес. Звикати до змін у звичному форматі навчання доводиться не лише педагогам, але й батькам школярів. На жаль, не всі готові позитивно сприймати реформу школи. Не лише вчителі важко адаптуються до змін. Також відчувається невідповідність батьків. Вони звикли: ось домашнє завдання, ось вправа, зошит, це вивчити, це прочитати. А в НУШ немає домашніх завдань. І при цьому пройдений матеріал потрібно закріпити вдома з дитиною, проговорити, згадати, що було у школі. Це потребує часу й розуміння. Дітям тут чи не найлегше: йдучи до школи, вони не мають жодних очікувань, а отже, готові до будь-яких завдань.

Умотивованість до змін усіх учасників навчального процесу важко переоцінити. Не останню роль тут відіграє партнерство та прагнення до порозуміння між педагогами та батьками.

Певні напрями дитиноцентризму, як-от: активність учнів у навчально-виховному процесі та практична спрямованість навчальної діяльності вже успішно втілюються в життя. Для того, аби принцип дитиноцентризму і надалі залишався в основі НУШ, потрібно реально оцінювати можливості системи освіти, давати час усім учасникам освітнього процесу на те, щоб звикнути, прийняти та реалізувати потрібні зміни.

Важливою залишається педагогіка партнерства і спільна робота вчителів, батьків, психологів. Активний контакт між школою та родиною допоможе вчасно помітити складнощі у навчанні дитини чи її спілкуванні з однокласниками та ефективно на них відреагувати.

Освітній процес змінює свій вектор, адже без втілення ідей дитиноцентризму неможливо реалізувати основну місію Нової української школи – розвинути дитину всебічно, сформувати загальнокультурні та морально-етичні цінності, ключові та предметні компетентності, життєві та соціальні навички.

Отже, можна зробити висновки, що дитиноцентризм є головним маркером освітнього процесу в Новій українській школі та тісно переплітається з індивідуалізацією, що означає максимальне розкриття можливостей кожної дитини й створення умов для його персоніфікованого розвитку.

На практиці інколи стан реформи освіти «пробуксовує». Тому важливо разом знаходити відповіді на питання:

Чи можна застосувати сучасні інформаційно-комунікаційні технології, загалом інноваційні педагогічні технології в школі за невідповідності ресурсного забезпечення школи?

Чи можна стверджувати, що в Україні утвердилася модель освіти, в основі якої лежить принцип дитиноцентризму – гуманного ставлення до дитини?

Чи є проявом дитиноцентризму та любові до дитини невідповідність підручників, перевантажені програми, невідповідність цих програм віковим особливостям учнів?

Наявність значної кількості схожих запитань свідчить про те, що реформування національної освіти має багато проблем, головною з яких є несистемність реформ.

II. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ТА СКЛАДОВІ ОСОБИСТІСНО-ОРІЄНТОВАНОЇ МОДЕЛІ ОСВІТИ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

План

- 2.1. Особистісно-орієнтована модель освіти.
- 2.2. Групи індивідуальних відмінностей учнів.
- 2.3. Навчальні можливості, рівні та критерії їх визначення.
- 2.4. Складання розгорнутої характеристики навчальних можливостей дитини.

Опис досягнутих результатів навчання

Слухачі курсів:

- ✓ розрізнятимуть поняття «особистісно орієнтована модель освіти» в Новій українській школі;
- ✓ визначать, які індивідуальні відмінності учнів мають вплив на навчання, які навчальні можливості лежать в основі диференціації;
- ✓ ознайомляться з різними типами множинного інтелекту (MI) за Г. Гарднером та визначатимуть власні домінуючі типи інтелекту;
- ✓ попрактикуються у створенні психолого-педагогічної характеристики, вивчення їх навчальних можливостей з метою розкриття потенціалу кожної дитини в освітньому процесі.

Рекомендована література та онлайн-ресурси

1. Авдієнко Р.Ю. Диференціальна психологія. Курс лекцій. 2018. URL: https://stud.com.ua/127987/psihologiya/diferentsialna_psihologiya

2. Борисенко Є. Розкриття індивідуальності: як розвивати сильні сторони дитини. URL: <https://nus.org.ua/articles/rozkryttya-indyvidualnosti-yak-rozvyvaty-sylni-storony-dytyny/>
3. Конвенція ООН про права дитини: [прийнята резолюцією 44/25 Генеральної Асамблеї ООН від 20 листопада 1989 р.]. К., 1991. 47 с.
4. Кондатенко Л. О. Чому вони погано вчаться. Початкова школа. 1995. №4. С. 16.
5. Кутішенко В. П. Вікова та педагогічна психологія (курс лекцій). 2-ге вид.: Навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2010. 128 с. URL: [https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/5696/1/V_Kutishenk%D0%BE_VPP%20\(KL\).pdf](https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/5696/1/V_Kutishenk%D0%BE_VPP%20(KL).pdf)
6. Основи психології та педагогіки. Курс лекцій. URL: https://web.posibnyky.vntu.edu.ua/icgn/8prishak_osnovy_psiholog_pedagogiki/zmist.htm
7. Основи психології та педагогіки: навчальний посібник для студентів заочної форми навчання. / Л. А. Мацко, М. Д. Прищак, В. Г. Годлевська. Вінниця: ВНТУ, 2009. 163 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Matsko_Larysa/Osnovy_psykholohii_ta_pedahohiky.pdf?PHPSESSID=ukkn8qp5nbmmi3q40schl1kjq4
8. Палій А.А. Диференціальна психологія. Курс лекцій. 2-е видання, виправлене, доповнене. Київ. 2010. 954 с. URL: <https://symboldrama.if.ua/wp-content/uploads/2020/03/a.a.-palij-dyfyrencziana-psyhologiya.pdf>
9. Педагогічна психологія. Підручник онлайн. URL: <http://weblib.pp.ua/pedagogichna-psyhologiya-pidruchnik-onlayn.html>
10. Указ Президента України від 17 квітня 2002 року № 347/2002 «Про Національну доктрину розвитку освіти». URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>

Для додаткового перегляду

4. Лекція «Темперамент, характер, здібності». URL:

<https://youtu.be/a24YPiQFPBc>

5. Відео-урок «Індивідуальний розвиток підлітків». URL:

<https://cutt.ly/H2esQ8d>

6. Вебсемінар «Сильні сторони дитини: як розвивати унікальність». URL:

<https://youtu.be/2q8HEOC8JOE>

2. 1. Особистісно-орієнтована модель освіти

Які психологічні основи особистісно орієнтованої моделі освіти?

➤ *Правове підґрунтя для впровадження особистісно-орієнтованої моделі освіти*

З початком проведення освітніх реформ всі державні програми, доктрини, стратегії, закони, концепції містять положення, які переорієнтовують спрямованість процесів навчання на розвиток особистості і відповідно до цього вносять зміни в забезпечення і принципах побудови освітнього процесу. У всіх програмних документах з реформування і розвитку освіти проголошено та задекларовано запровадження особистісно-орієнтованої моделі освіти.

- Закон України» Про освіту»
- Закон України «Про повну загальну середню освіту»
- Конвенція ООН про права дитини, ратифікована Верховною Радою України у 1991 році
- Національна доктрина розвитку освіти
- Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки
- Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року»

➤ *Суспільно-політичні обставини для впровадження особистісно-орієнтованої моделі*

Хоч на державному рівні були закріплені норми і принципи, здатні забезпечити перебудову та оновлення змісту, форм і методів організації освітнього процесу для орієнтації на потреби учня, за часи незалежності України так і не вдалося створити умови для реального впровадження особистісно-

зорієнтованої моделі. Зауважимо, що впровадженню особистісно-зорієнтованої моделі освітнього процесу часто перешкоджали певні суспільно-політичні обставини. Освітня діяльність останніми роками здійснювалась в умовах дії карантину, встановленого з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2. З 24 лютого 2022 року освітня діяльність у закладах освіти здійснюється в умовах воєнного стану в Україні.

На сьогодні ВІЙНА є найбільш характерною і складною обставиною, що стримує та перешкоджає запровадження реформи.

Але тут свою роль зіграли й інші обставини:

☹ пасивність українського населення, недовіра до влади, апатія, розчарування у політиці загалом, відчуття, що все і так буде вирішено у «потрібному напрямі» без участі та втручання в ці процеси громадян;

☹ співпадіння часу здійснення освітніх реформ з одночасними рішучими економічними і політичними перетвореннями без поступового, поетапного процесу демократизації суспільного життя шляхом чесної та рівноправної боротьби політичних сил та еліт за владу. В результаті істотно ускладнилися взаємовідносини представницьких органів влади та виконавчої влади в поєднанні з намаганням зміцнення президентської вертикалі. Це спонукало надто часте внесення змін до законодавства, що їх врегульовує проведення освітніх реформ, і, як наслідок, постійна нестабільність і непослідовність;

☹ труднощі проведення освітніх реформ зумовлені довготривалим періодом бездержавності, специфічністю політичної культури представників галузевого міністерства, песимізмом соціальних очікувань, низьким рівнем довіри до владних структур з боку громадян, розчарування результатами реформ та політикою загалом;

☹ незважаючи на запровадження економічних реформ, в Україні й досі відсутній вільний ринок, в тому числі освітніх послуг, які б забезпечили конкуренцію та можливість вибору, натомість відбувається зрощування владних структур із бізнесом, маємо фінансово слабку освітню систему, економічно залежну від держави;

☹ відсутні прозорі й ефективні методи та процедури добору керівників регіональних та галузевих органів управління освітою. І, хоч формально на ці посади оголошується конкурс, звичайним явищем є відбір зручних кандидатів на ці посади за домовленістю між групами впливу. Навіть призначення на посади керівників закладів загальної середньої освіти не відбувається прозоро. У результаті суспільство отримало покоління управлінців, якому притаманний авторитаризм, відсутність толерантного ставлення і довіри до опонентів, невміння дотримуватися єдиного для всіх закону та прийнятих у суспільстві моральних норм, відсутність стратегічного мислення, мудрості, професіоналізму.

Але той, хто прагне змін, той, хто хоче – шукає можливості, хто не хоче – шукає причини (Сократ). Тому будемо щоденно користуватися цією мудрістю Сократа, без остраху приймати рішення і діяти.

Особистісно-орієнтована модель освіти принесла приніс із собою нове розуміння завдань індивідуалізації навчальної діяльності, де головним є не формування особистості з визначеними, заданими властивостями, по встановленій моделі, а створення умов для повноцінного прояву і розвитку *специфічних особистісних якостей суб'єктів освітнього процесу.*

Категорія «*особистісно орієнтована модель освіти*» позначає:

✓ систему інноваційних підходів, що забезпечують становлення особистості як індивідуальності шляхом диференційованого підходу до навчання та наданні кожному права вибору власного шляху розвитку;

✓ цілісний освітній процес, що являє собою взаємозв'язок учіння, навчання і розвитку особистості;

✓ особливий вид освіти, що забезпечує оптимальні умови для розвитку здатності до самоосвіти, самовизначення, самостійності та самореалізації.

Вихідні положення:

✓ кожна дитина є унікальною та неповторною особистістю;

✓ дитина не стає особистістю під впливом навчання, оскільки вона уже є нею;

✓ основне завдання школи полягає не в озброєнні знаннями, вміннями та навичками, а в розвитку індивідуальності, створенні найбільш сприятливих умов для розвитку здібностей дитини.

Компоненти особистісно орієнтованої освіти: цільовий, змістовий, процесуально-діяльнісний та результативний.

Особистісно зорієнтована модель освіти, яка лежить в основі Концепції Нової української школи, ставить понад усе інтереси та здібності дитини, бере до уваги її погляди, враховує її потреби та особливості розвитку. На перший план виходить психологічний комфорт учнів, підтримка їх педагогами, розкриття потенціалу та здібностей кожної дитини.

Основи особистісно-орієнтованої моделі освіти в умовах Нової української школи:

✓ орієнтація на потреби учня в навчальному процесі,

✓ психологічний комфорт школярів,

✓ розкриття потенціалу кожної дитини.

Психологічною основою особистісно орієнтованої моделі освіти є індивідуальність дитини, становлення її індивідуальності, підтримка та розвиток її унікальності та неповторності з боку педагогів.

➤ *«Індивід», «особистість», «індивідуальність»*

Розмову про індивідуальні відмінності учнів варто розпочати з обговорення сутності понять «індивід», «особистість», «індивідуальність». Адже, вивчаючи своїх учнів, ми і називаємо їх по-різному, в залежності від цілей та аспекту цього вивчення. Відмінність справді полягає в змісті цих понять, хоча наявність та існування багатьох визначень у загальній, віковій, педагогічній, диференціальній психології – наслідки багатогранності цих феноменів.

Кожна дитина і кожна людина народжується як індивід і є, насамперед, індивідом. Індивідом називають будь-яку людину: новонароджену й дорослу, здорову й хвору, незалежно від її якостей та особливостей.

Індивід – одиничний, окремий представник людського роду, носій сукупності морфологічних, фізіологічних і психічних ознак, що відрізняють його від інших видів живих істот.

Індивідні властивості – це психофізіологічні властивості і задатки, вроджені потреби, потенційні можливості формування вищих психічних функцій, що властиві від народження. Це насамперед біологічна стать і пов'язані з нею відмінності, конституційні особливості (будова тіла дитини, біохімічні особливості органічної будови), нейродинамічні властивості мозку, особливості функціонування геометрії великих півкуль мозку (симетрії-асиметрії), віку дитини (паспортного та біологічного).

Але особистістю дитина стає в системі відносин з іншими людьми. Завдяки спілкуванню з дорослими вона поступово засвоює соціальний досвід людства і включається в систему суспільних відносин, що формують її потреби, зацікавлення, світогляд, переконання, тобто розвивають її як *особистість*.

Кожна особистість має унікальний, тільки їй властивий набір характеристик та особливостей, який визначає її індивідуальність. Її оригінальність, самобутність її психічного складу проявляється в рисах

темпераменту, характеру, здібностях, особливостях і якостях психічних процесів, а також у звичках.

Щоб стати яскравою індивідуальністю – для цього треба спершу стати особистістю. Людина поза межами людського спілкування стати особистістю не зможе.

Особистість, згідно з загальноприйнятим поглядами, соціальна істота, суб'єкт пізнання, суб'єкт відносин і свідомої діяльності, активний діяч суспільного розвитку. *Особистість* – соціальний індивід, що поєднує в собі риси загальнолюдського, суспільно значущого та індивідуально-неповторного (псих. словник професора Войтко В.І.).

Особистісні характеристики ж не є вродженими, вони формуються в умовах спілкування, діяльності, засвоєння людської культури. В процесі розвитку індивід стає особистістю, індивідуальністю, свідомим суб'єктом своєї поведінки і діяльності.

Особистість опосередковує, регулює взаємодію між індивідом та навколишнім соціальним та природним середовищем. Вона забезпечує досягнення індивідом соціально та особисто значущих результатів діяльності, завдяки чому людина посідає відповідне місце у системі суспільних відносин, набуває певного рангу.

Основні риси – *здатність поводити себе незалежно від безпосереднього впливу обставин* (навіть всупереч їм), керуючись свідомо поставленими цілями, *соціальна активність* (свідома спрямованість на зміну обставин, людей та самого себе, відповідальність за свої вчинки), *свобода* в прийнятті певної світоглядної позиції.

Формування особистості здійснюється не в умовах пристосування індивіда до оточуючого середовища, а в умовах постійної творчої активності, спрямованої на перебудову оточуючої дійсності і самої себе. *Провідною умовою*

розвитку та існування індивіда, особистості, індивідуальності є діяльність, у якій розвивається та удосконалюється дитина.

Безумовно, освітній процес повинен будуватися таким чином, щоб кожна дитина отримала шанс стати справжньою, повноцінною особистістю. Для цього перш за все кожний дорослий повинен бути особистістю, щоб виховувати це в дитині. Щоб дитина стала особистістю, необхідно формувати в неї потребу стати особистістю, стверджувати своє «Я» саме своїми особистісними якостями.

Індивідуальність – неповторність, (своєрідність, унікальність) фізичних та психічних (біологічних та соціальних) властивостей людини. Індивідуальність визначається як сукупність неповторних своєрідних рис та особливостей людини, що відрізняє її від інших людей.

Також індивідуальність розглядається як самостійне поняття, що становить собою «ядро особистості» (Б. Ананьєв), зумовлює її неповторну своєрідність та самоцінність та інтегрує в собі цілісне об'єднання індивіда та особистості, створюючи неповторний варіант реалізації людиною своїх потенційних здібностей та можливостей.

Індивідуальність – це унікальна, самобутня особистість, що реалізує себе в життєтворчості. За визначенням Б. Ананьєва, якщо особистість – вершина всієї структури особистісних властивостей, то індивідуальність – це глибина особистості і суб'єкта діяльності.

Розглядаючи чи вивчаючи ці особливості, психологи говорять про індивідуальність дитини. Індивідуальність дитини не є чимось випадковим, вона формується на основі успадкованих задатків у процесі виховання та навчання, під впливом, сприятливих чи несприятливих обставин, соціальних умов та суспільного середовища в якому живе, виховується, навчається, а також у процесі самовиховання.

В усьому світі сучасна освіта розглядається як вагомий чинник становлення й розвитку особистості, як невід’ємна частина соціально-культурного середовища, у якому живе дитина. *Роль школи в розвитку індивідуальності є однією з ключових.*

2. 2. Групи індивідуальних відмінностей учнів

Що враховувати при вивченні індивідуальності учнів?

Психологія індивідуальних відмінностей вивчає, як діти (люди) по-різному поведуться і які причини цього мають бути. Психологія індивідуальних відмінностей доповнює загальну психологію, даючи нам більше знань про поведінку людини. Загальна психологія відповідає за вивчення спільного для всіх людей, які психологічні аспекти визначають нас як вид в цілому.

Індивідуальні відмінності є фундаментальною темою про поведінку, яка дозволяє нам зрозуміти, що не існує двох однакових дітей (людей), навіть тих, хто є ідентичними братами-близнюками.

У сучасному суспільстві досі прийнято вважати, що успішність дитини в школі є єдиним показником, який визначає її потенціал. Але це не так. Кожна дитина має характеристики, які відрізняють її від решти, роблячи *унікальною та неповторною особистістю*.

Індивідуальні відмінності – це ті відмінності, які надають кожному з нас індивідуальності. Вони відрізняють нас і відрізняють від решти, різні поведінкові аспекти, такі як темперамент, рівень інтелекту, схильність страждати на психічні розлади та інші аспекти, пов'язані з унікальними особливостями особистості, усі вони та їх відмінності, які є об'єктом вивчення *диференціальної психології*, яка, власне, є частиною психології особистості.

По суті, ми можемо сказати, що психологія індивідуальних відмінностей має на меті описати, передбачити та пояснити мінливість у відповідних психологічних сферах:

✓ *міжіндивідуальна* (між дітьми). Основним об'єктом вивчення є фокус на *міжіндивідуальних відмінностях*, які стосуються того, що в певний момент чи ситуації різні діти поведуться по-різному;

✓ *міжгрупова* (між групами), коли однакова психологічна характеристика спостерігається або вимірюється у різних дітей;

✓ *внутрішньоіндивідуальна* (однієї і тієї ж дитини). Це порівняння дитини із самою собою з плином часу внутрішньоіндивідуальна (однієї і тієї ж людини протягом усього життя). Це вивчення різних способів поведінки одного і того ж індивіда, порівняння його із самим собою з плином часу та посиленням на певну змінну.

У вітчизняній психології існують кілька підходів до виділення структури індивідуальності, авторами яких є Б. Ананьєв, В. Мерлін, Е. Голубєва. Закони розвитку і прояви індивідуальності трактуються дослідниками по-різному. Так, одні вчені шукають індивідуальності в генетичних програмах, інші їх бачать тільки в умовах соціального оточення. Дискусія в цій психологічній галузі щодо походження індивідуальних відмінностей зараз є класичною. Існують дві екстремістські позиції, одна захищає все, що пов'язано з генетикою, а отже, людські відмінності вважає спадковими; та інша, яка захищає все, що пов'язано з навколишнім середовищем і його впливом. Ця дискусія отримала назву «природа проти виховання».

З часом була досягнута домовленість і сьогодні визнано, що наш спосіб існування, наша особистість, інтелект та поява психічних розладів зумовлені обома факторами. Безперечно, що певне генетичне навантаження повинно пояснювати нашу особистість, але навколишнє середовище чинить певний вплив, особливо якщо врахувати незліченні експерименти з монозиготними (однойцевими) близнюками, які при вихованні окремо мають спільну поведінку та деякі різні способи поведінки.

Таким чином, основна дискусія в психології індивідуальних відмінностей була вирішена шляхом встановлення того, що існує взаємодія між генотипом людини та її оточенням, що породжує певний фенотип, тобто ті риси, які в підсумку виявляються в людині.

Спільним у цих підходах вважаємо виділення в структурі індивідуальності *індивідуальних властивостей*:

✓ *природних властивостей – властивостей індивіда*. Утворюються двома групами характеристик: по-перше, приналежністю до певної статі і, по-друге, конституціональними (особливості статури), біохімічними та нейродинамічними особливостями (психофізіологічні функції і структура органічних потреб). Вищим рівнем індивідного рівня є задатки і темперамент.

✓ *соціально-детермінованих властивостей – властивостей особистості* Властивості суб'єкта діяльності характеризують людину як суб'єкта пізнання, спілкування і праці. Інтеграцією цих властивостей є статус, соціальні ролі і цінності. Ці первинні властивості утворюють вторинні властивості особистості, що визначають мотивацію поведінки. Інтеграція вторинних властивостей утворюють характер людини і його схильності.

Усі ці групи властивостей формуються у взаємодії людини з навколишнім його дійсністю, тобто всі вони мають характеристики відкритої системи. Саме завдяки тому, що вони є *характеристиками відкритої системи, вони доступні для об'єктивного пізнання*. Однак для того, щоб зрозуміти цілісність людської індивідуальності, необхідно, на думку Ананьєва Б. Г., уявити людину не тільки як відкриту систему, але і як систему, замкнену внаслідок внутрішньої взаємозв'язку її властивостей.

Таким чином, *індивідуальність* є закритою системою і являє собою унікальне поєднання всіх властивостей дитини як індивіда й особистості. В ієрархічній організації психологічних властивостей дитини індивідуальність виступає як вищий рівень цієї ієрархії по відношенню до індивідного і особистісного рівнів: індивід, особистість, суб'єкт діяльності індивідуальність.

В. Мерлін виділив *три рівні* в структурі індивідуальності:

1) *індивідуальні властивості організму* – біологічне в дитині (вік, стать, темперамент, темп розвитку);

2) *індивідуальні психічні властивості* – психодинамічні (властивості темпераменту); психічні властивості особистості;

3) *індивідуальні соціально-психологічні властивості* – набуті в процесі життя, спілкування, учіння, гри, праці, самовиховання та виховання (самосвідомість, мотиви, характер, спрямованість, інтереси, нахили).

Унікальним є те, що утворюється за рахунок своєрідного поєднання і розвитку розмаїття індивідних та особистісних властивостей. Розвиток індивідуальності характеризується досягненням балансу між духовним та фізичним, соціальним та індивідуальним, емоційним та когнітивним, становленням стрижньових властивостей індивідуальності – *цілепокладання, вибіркової та винятковості (нестандартності) поведінки і діяльності*.

Потреба в розумінні структури індивідуальності виникає при вивченні окремих психологічних феноменів (наприклад, здібностей), різнобічний аналіз якого можливий тільки тоді, коли зрозуміло, яке місце воно займає в структурі інших психологічних властивостей, яке його співвідношення з ними, яка роль біологічних і соціальних детермінант в його формуванні.

➤ *Перша група індивідуальних відмінностей – пізнавальні психічні процеси*

Пізнавальні психічні процеси – психічні процеси, за допомогою яких дитина пізнає світ. Пізнавальна діяльність – це процес відображення в мозку дитини предметів та явищ дійсності. Вона складається із серії пізнавальних психічних процесів: *відчуття, сприймання, уваги, пам'яті, уяви, мислення і мовлення*.

Відображення реальності в свідомості дитини може відбуватися на рівні чуттєвого та абстрактного пізнання. *Чуттєве пізнання* характеризується тим, що

предмети і явища об'єктивного світу безпосередньо діють на органи чуття дитини – її зір, слух, нюх, тактильні та інші аналізатори і відображаються у мозку. До цієї форми пізнання дійсності належать пізнавальні психічні процеси *відчуття та сприймання*. Усі діти сприймають інформацію по-різному (рис. 2.1).

Підручник https://web.posibnyky.vntu.edu.ua/icqn/8prishak_osnovy_psiholog_pedagogiki/r223.htm

Рисунок 2.1. Способи сприйняття

Візуал. Дитина, яка більш орієнтується на зір, ніж на відчуття і слух (у якої первинна репрезентативна система візуальна). Візуали також досить розповсюджена група, їх 30%. Візуал дивиться співрозмовнику в очі. Він упевнений, що його слухають тільки тоді, коли на нього дивляться.

Поради щодо навчання:

✓ якщо у підручнику є картинки, для них це справжнє щастя, та якщо їх немає – їм варто спробувати малювати те, що необхідно запам'ятати чи зрозуміти;

✓ проговорювання вголос візуалам допомагатиме мало – їм краще будувати на папері схеми, діаграми чи таблицьки;

✓ щоб вивчити формулу, їм потрібно написати її на аркуші паперу.

Аудіал. Дитина сприймає інформацію передусім за допомогою слуху. Тому для неї важлива інтонація та правильне вживання слів. Коли їй потрібно відтворити матеріал уроку, вона згадує, про що розповідав учитель або що обговорювали на занятті. Представники аудіальної групи мають гострий слух і чудову пам'ять. Вони прекрасні слухачі, що запам'ятовують подробиці розповіді.

Поради щодо навчання:

✓ аудіалам важко навчатися під музику чи в шумному приміщенні, тому запорука чудово виконаного домашнього завдання для них – це тиша;

✓ коли робота вже розпочата, аудіалам важливо не відволікатися: їм важко часто «перемикатися» між різними справами;

✓ якщо важко вирішити задачу чи вивчити вірш, їм варто проговорити усе вголос.

Кінестетик. Дитина не може довго всидіти на місці, бо сприймає інформацію завдяки активності, руху. Під час уроку чи виконання домашнього завдання їм хочеться щось спробувати на дотик, зліпити, вирізати, скласти. Коли потрібно щось згадати, вони зроблять це за допомогою асоціацій: спершу пригадають, що малювали квіточку, крутили у руці олівець чи гортали блокнот, а вже потім – про що в цей момент розповідав учитель. Кінестетики (40% населення) – найбільш розповсюджений тип людини. Під час спілкування вони

можуть не дивитися на співрозмовника, але будуть постійно торкатися його рукою.

Поради щодо навчання:

✓ коли кінестетик робить домашнє завдання, не змушуйте його слухняно сидіти – насправді йому краще запам'ятати матеріал, коли він зробить перерву на чай, зарядку чи коротку розмову;

✓ для ефективного запам'ятовування їм потрібно не просто писати чи малювати – їхня природа вимагає ще більшої творчості: вирізання карток, виготовлення аплікації;

✓ для вивчення фізики, хімії чи біології таким дітям неодмінно потрібно робити досліди, коли вивчають геометрію – покрутити в руках об'ємні фігури;

✓ навіть якщо вони ліплять, вирізають чи складають щось зовсім не пов'язане з предметом, який зараз вивчають – це все одно підвищує ефективність їхніх занять.

Дискрет. Це найбільш рідкісний типаж, і серед дітей він майже не зустрічається. Дискрет сприймає інформацію завдяки логічному осмисленню: не через звуки, образи чи дотики, а через цифри, символи, зв'язки та функції. Такі люди часто оцінюють явища і предмети з точки зору їхньої корисності та призначення. Іншими словами, вони одразу ж оцінюють, хто і яким чином може використати ту чи іншу річ. Тож не дивно, що серед дискретів так багато науковців.

Поради щодо навчання:

✓ дискрет полюбить предмет, якщо знайде у ньому користь – тож йому варто щоразу визначати, для чого він читає роман чи розв'язує задачу;

✓ сприймати інформацію йому допоможуть достовірні факти, цифри, дані статистики.

Тож під час навчання особлива увага приділяється визначенню типу сприйняття дитини для якомога кращого засвоєння інформації. Однак, маємо на увазі, що типи сприйняття інформації часто комбінуються.

Презентація «Учні-візуали, аудіали, кінестетики, дискрети: тонкощі успішної взаємодії»

<https://naurok.com.ua/prezentaciya-uchni-vizuali-audiali-kinestetiki-diskreti-tonkoschi-uspishno-vzaemodi-159550.html>

Вищою формою пізнання є *абстрактне пізнання*, що відбувається за участю процесів *мислення та уяви*.

Підручник https://web.posibnyky.vntu.edu.ua/icgn/8prishak_osnovy_psiholog_pedagogiki/r224.htm

У розвиненому вигляді ці пізнавальні процеси властиві тільки людині, яка має свідомість і виявляє психічну активність у діяльності. Істотною особливістю мислення та уяви є опосередкований характер відображення ними дійсності, зумовлений використанням раніше здобутих знань, досвіду, міркуваннями, побудовою гіпотез тощо.

Об'єктом пізнання у процесах мислення та уяви є внутрішні, безпосередньо не дані у відчуттях об'єктів, закономірності явищ та процесів.

Способом існування мислення є мова – суто людський засіб спілкування в духовному і практичному житті людини і є системою знаків для передавання, приймання і використання інформації. Людська мова, на відміну від мови знакової взаємодії тварин, оперує поняттями. Акт вживання дитиною мови для спілкування – це *мовлення*.

Підручник https://web.posibnyky.vntu.edu.ua/icgn/8prishak_osnovy_psiholog_pedagogiki/r228.htm

Важливу роль у пізнавальній діяльності дитини відіграє *пам'ять*, яка своєрідно відображає, фіксує й відтворює те, що відображається у свідомості у процесі пізнання. Усі діти запам'ятовують інформацію по-різному (рис. 2.2).

Рисунок 2.2. Різновиди та особливості пам'яті

Важливою характеристикою пізнавальної діяльності є *емоційні та вольові процеси*, які спонукають особистість до активних дій, вольових актів.

Пізнання предметів та явищ об'єктивної дійсності здійснюється всіма пізнавальними процесами дитини. *Кожний з цих процесів має певні закономірності й постає у психічній діяльності або як провідний, або як допоміжний.*

➤ Друга група індивідуальних відмінностей – досвід дитини

Досвід наших учнів – це перш за все сукупність всього того, що відбувається з ними в їх реальному житті та що вони усвідомлюють. Учні – не просто ті, хто отримує, вони також ті, що можуть давати. Адже діти приносять до класу *минулий життєвий досвід, свої ідеї та захоплення, є носіями соціальних ролей та соціальних статусів*. Діти також можуть мати досвід про самих себе, про свої здібності, про свої чесноти і вади, ідеї, знання, уміння та навички.

Ми повинні усвідомити, що сучасні діти не лише готуються до життя чи діяльності, вони живуть і діють уже зараз. Вони можуть бути авторами певного контенту в соцмережах: відео, подкастів, зрежисованих сцен, здатні бути розробниками IT, WEB-дизайнерами, навіть мати власний бізнес. Коли ж вони приходять до школи, то все, що вони знають і можуть створити, залишається осторонь, воно не цікавить вчителя або не застосовується у освітньому процесі. У навчанні, орієнтованому на учня, не може такого трапитися. Школа не може бути десь «на іншій планеті» порівняно з повсякденним життям дитини.

Сучасні діти потребують, щоб навчальна програма була представлена в значущому для них контексті. Вони повинні розуміти, як розвиваються та використовуються на заняттях їхні таланти і як вони можуть впевнено застосовувати навички у своєму житті поза школою.

Важливим моментом залишається необхідність вчасного засвоєння у певний період психічного розвитку дитини різних складових досвіду: знань про соціум, ціннісних орієнтацій, моральних оцінок подій та вчинків, розуміння соціальних проблем, що у сукупності надають позитивний соціальний досвід особистості.

Відповідно до *теорії поколінь Ніла Гоува та Вільяма Штрауса* (рис. 2.3), які дали назву та описали цикли поколінь у їх спільній книзі «Покоління» («Generations»), сучасними учнями є діти покоління Z – ті, які насправді Digitally-born (цифрове покоління, зумери), покоління Альфа (діти

смартфонів), які народилися у світі, в якому алгоритми постійно змушують їх натискати, «скролити» з шаленою швидкістю, які приходять до школи зі своєю «цифровою абеткою» (рис. 2.4).

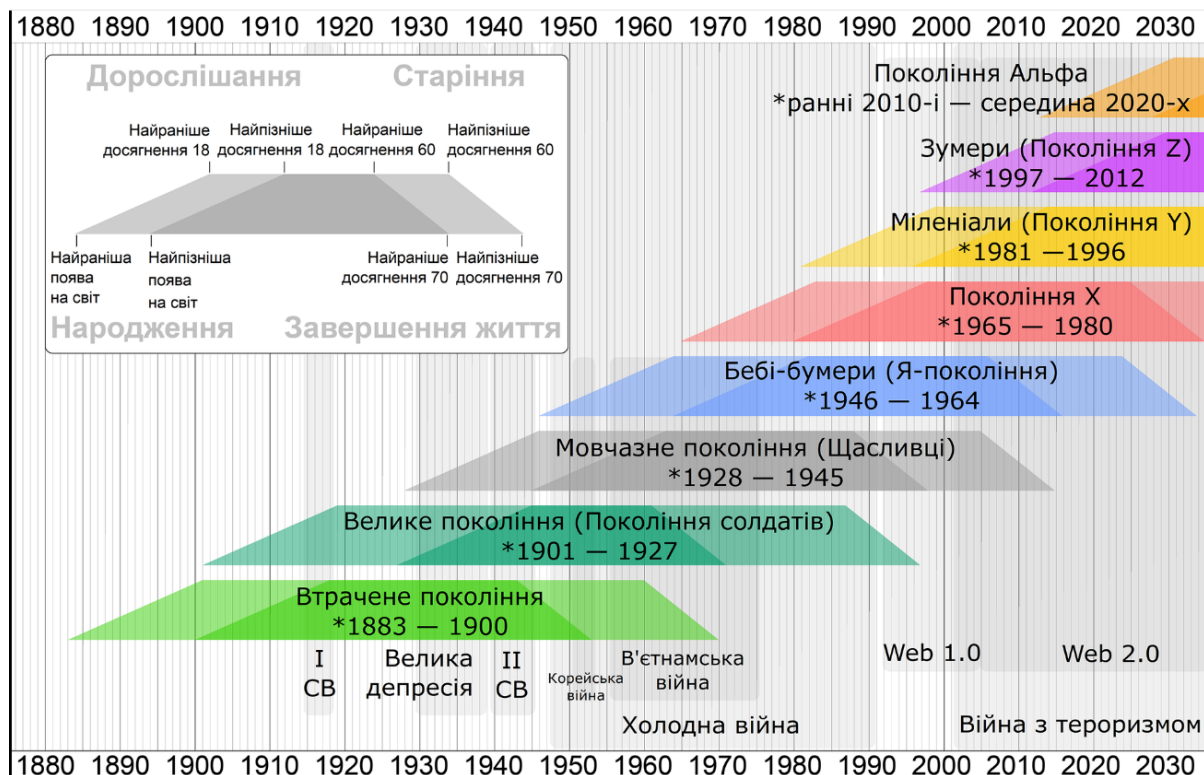

Рисунок 2.3. Хронологія поколінь у західному світі, згідно з теорією поколінь

Ніла Гоуа та Вільяма Штрауса

Рисунок 2.4. Абетка сучасного школяра

Легко можна передбачити конфлікт поколінь – саме те, що нині відбувається між учнями та вчителями, яким за 40. Головні цінності таких дорослих (покоління Х) – повага до індивідуалізму, відповідальність, книжкове мислення. У той час як сучасні діти (покоління Z) – майже повна протилежність: інфантильні, орієнтовані на думку однолітків, з кліповим мисленням. Вони однозначно не терплять диктаторського тиску, примусу, утиску їх прав і свобод. Натомість прагнуть партнерства на засадах свободи, справедливості, поваги їх поглядів і позицій.

Мірошникова А. Як вчителям порозумітися з «цифровим» поколінням дітей

<https://osvitoria.media/opinions/yak-vchytelyam-porozumitysya-z-tsyfrovyim-pokolinnyam-ditej-porady-psyhologa/>

Сучасні діти потребують, щоб навчальна програма була представлена в значущому для них контексті. Вони повинні розуміти, як розвиваються та використовуються на заняттях їхні таланти і як вони можуть впевнено застосовувати навички у своєму житті поза школою.

Важливим моментом залишається необхідність вчасного засвоєння у певний період психічного розвитку дитини різних складових досвіду: знань про соціум, ціннісних орієнтацій, моральних оцінок подій та вчинків, розуміння соціальних проблем, що у сукупності надають позитивний соціальний досвід особистості.

➤ ***Третя група індивідуальних відмінностей – психічні властивості особистості***

Для розуміння особистості дуже важливо враховувати *психічні властивості* в структурі особистості – сталі, стійкі душевні якості дитини, яким притаманні закріпленість і повторюваність: *темперамент, характер, здібності*.

Темперамент (сангвінічний, флегматичний, холеричний, меланхолічний) характеризує динамічний бік психічних реакцій учнів – їх темп, швидкість, ритм та інтенсивність.

Презентація «Психологічна характеристика типів темпераменту»

<https://prezi.com/p/bljcmv4pnwq/presentation/>

Підручник

https://web.posibnyky.vntu.edu.ua/icgn/8prishak_osnovy_psiholog_pedagogiki/r252.htm

Кожній дитині крім динамічного боку дій, що виявляються в темпераменті, властиві істотні особливості, які позначаються на її діяльності та поведінці. Адже, про одних говорять, що вони працьовиті, дисципліновані, скромні, чесні, сміливі, а про інших – лінькуваті, хвалькуваті, неорганізовані, честолюбні, самовпевнені.

Ці й подібні риси виявляються настільки виразно й постійно, що становлять собою типовий вид особистості, індивідуальний стиль її соціальної поведінки. Такі психологічні особливості особистості називають рисами характеру. Сукупність таких стійких рис становить характер особистості.

Отже, *характер* – сукупність стійких індивідуально-психологічних властивостей дитини, які виявляються в її діяльності та суспільній поведінці, у ставленні до інших людей (колективу), праці, навколишнього світу (речей) та самої себе.

Презентація <https://prezi.com/p/r4k-gmp8sjlk/presentation/>

Підручник

https://web.posibnyky.vntu.edu.ua/icgn/8prishak_osnovy_psiholog_pedagogiki/r253.htm

Серед істотних властивостей дитини є її здібності, які виникають та розвиваються у процесі навчання. Здібності – це своєрідні властивості дитини, її інтелекту, що виявляються в навчальній та інших діяльностях і є необхідною умовою її успіху.

Підручник https://web.posibnyky.vntu.edu.ua/icqn/8prishak_osnovy_psiholog_pedagogiki/r254.htm

Розвиток особистості і розглядається саме як процес соціалізації та індивідуалізації. Індивідуалізація і соціалізація є взаємопов'язаними компонентами єдиного процесу особистісного розвитку, певний рівень якого породжує *самодетермінацію, самокерування* особистості, яка свідомо організовує своє життя, отже, визначає тією чи іншою мірою власний розвиток, має свою *самооцінку*.

Самооцінка – оцінка дитиною своїх якостей, себе, рівня успішності власної діяльності, оцінки своєї особи іншими людьми. Самооцінка дитини пов'язана потребою в самоствердженні, із прагненням знайти своє місце серед навколишніх є відображенням норм і оцінок, що існують в міжособистісних відносинах.

Підручник https://web.posibnyky.vntu.edu.ua/icqn/8prishak_osnovy_psiholog_pedagogiki/r26.htm

➤ ***Четверта група індивідуальних відмінностей – фізичний розвиток дитини***

Фізичним розвитком дітей вважається стан морфологічних та функціональних властивостей організму та рівень біологічного розвитку.

Фізичний розвиток – це динамічний процес росту (збільшення довжини і маси тіла, окремих частин тіла тощо) і біологічного дозрівання дитини в різні періоди дитинства, істотний критерій оцінки стану здоров'я і вікових норм розвитку, особливо в період раннього дитинства.

Фізичний розвиток дітей – це процес зміни морфологічних і функціональних властивостей організму, а також їх стан в різні вікові періоди, що визначає запас фізичних сил, витривалість і працездатність. Темпи фізичного розвитку на кожному етапі онтогенезу залежать від

індивідуальних особливостей, соціальних факторів, регіону проживання тощо.

Рівень фізичного розвитку в дитячому віці є одним з об'єктивних показників стану здоров'я. Фізичний розвиток є чутливим показником, який легко змінюється під впливом різноманітних несприятливих факторів, особливо умов навколишнього середовища.

Підсумки:

У підсумку, ряд принципово *важливих положень*:

- ✓ взаємозалежність, взаємозв'язок та взаємовплив індивідних та особистісних властивостей у структурі індивідуальності дитини;
- ✓ рівноцінне, аналогічне значення кожної складової для розвитку індивідуальності;
- ✓ цілісність, єдність, інтегрованість індивідних та особистісних властивостей,
- ✓ безпосередній вплив індивідуальних відмінностей дитини на навчальні можливості учня (научуваність та навчальну працездатність).

2. 3. Навчальні можливості, рівні та критерії їх визначення

Які індивідуальні особливості учнів можуть мати вплив на навчання?

Комплексний психологічний і дидактичний підхід до вивчення проблеми неуспішності і ліквідації її шляхом індивідуалізації і диференціації навчання здійснили А. Бударний та І. Підласий, Б. Зейгарник, Н. Менчинська, Д.Ельконін, В. Давидов.

Перш за все вони звертали увагу на різні навчальні можливості учнів, вважаючи, що «звертаючись до класу як до єдиного цілого, пропонуючи всім учням один шлях і темп оволодіння знаннями і навичками, школа і вчитель самі, «закладають фундамент неуспішності». Окрім того, навчання – це певний підсумок попереднього навчання (організованого чи стихійного), минулого досвіду, все те, на що можна і потрібно спертися в роботі з учнем (рисунок 2.5).

➤ *Научуваність (здатність до навчання) та критерії вивчення*

Научуваність (здатність до навчання) – це потенційна здатність досягти запроектованих результатів у майбутньому (І. Підласий), в широкому сенсі слова – здатність до засвоєння знань і способів дій, готовність до переходу на нові рівні навченості.

Здатність до навчання включає багато показників і параметрів особистості учня, зокрема, пізнавальні можливості дитини (особливо сенсорних і перцептивних процесів, пам'яті, уваги, мислення, мови); особливості особистості – мотивація, характер, емоційні прояви тощо). Найбільш істотними якостями особистості, що забезпечують її здатності до навчання, є: управління пізнавальними процесами (довільна увага, пам'ять і т. п.); мовні можливості учня, здатності до розуміння і використання різних видів знакових систем (символічної, графічної, образної), які забезпечують надалі можливості самонавчання.

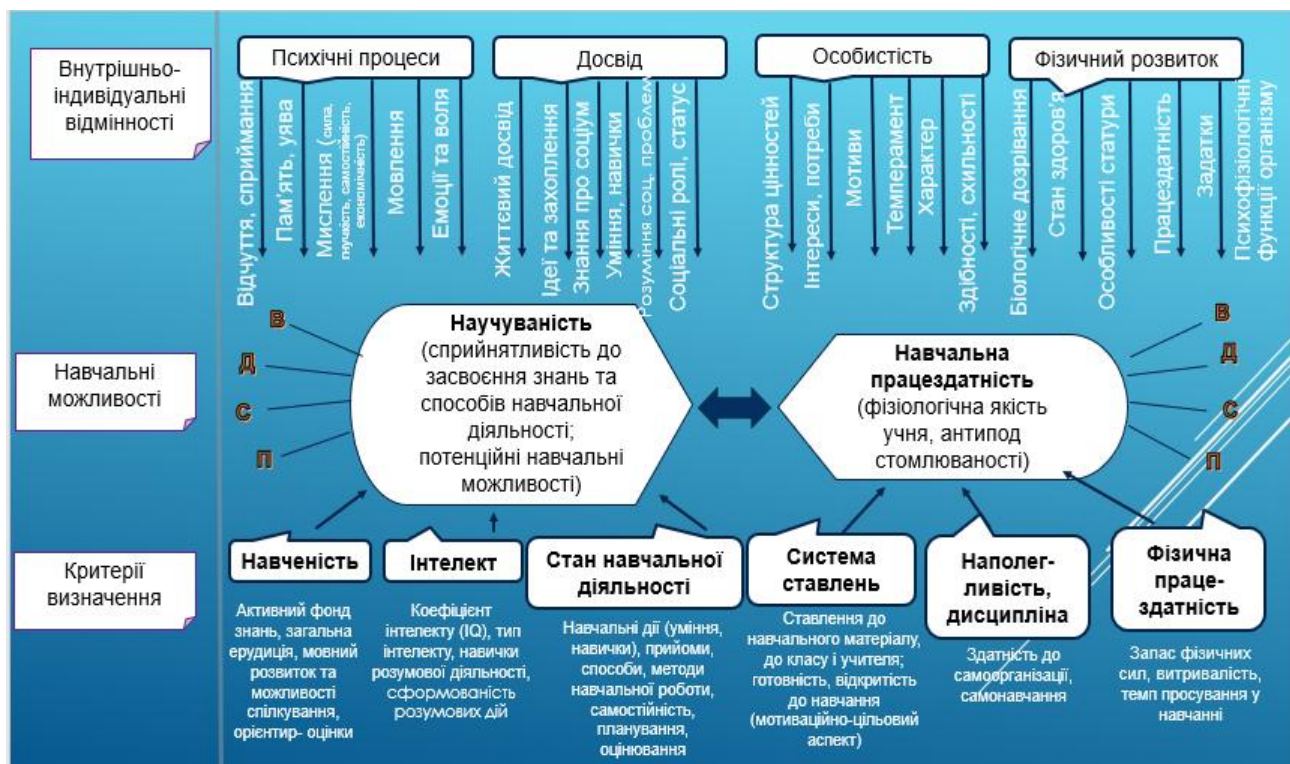

Рисунок 2.5. Вплив індивідуальних відмінностей дитини на навчальні можливості учня

Научуваність вказує на потенційні навчальні можливості, сприйнятливість. У цьому випадку вона виступає як прояв загальних здібностей учня, що відбивають пізнавальну активність суб'єкта і його можливості до засвоєння нових знань, дій, складних форм діяльності. Висловлюючи загальні здібності, здатність до навчання виступає як загальна можливість психічного розвитку, досягнення більш узагальнених систем знань, загальних способів дій.

Научуваність (здатність до навчання) характеризується індивідуальними показниками швидкості і якості засвоєння дитиною знань, умінь і навичок в процесі навчання.

Компоненти научуваності: фонд дієвих знань (кількість знань, якими постійно оперує учень, повнота знань, загальна ерудиція учня, мовний розвиток учня; узагальненість мислення (сформованість розумових дій, сила мислення, гнучкість мислення, самостійність мислення, економічність мислення);

потенційні можливості учня (сприйнятливість, готовність до розумової праці, здатність навчатися, здатність до самоорганізації); темп просування у навчанні.

Відносно стійку структуру загальних розумових здібностей індивіда називають інтелектом та розглядають у зв'язку з такими пізнавальними процесами, як сприймання, пам'ять, уява тощо. Інтелект впливає на ті поведінкові характеристики дитини, що пов'язані з розумінням та прогнозуванням подій, ефективністю її навчальної діяльності, успішною адаптацією до нових життєвих завдань.

Те, з чим педагоги мають справу щодня – діти можуть мислити та навчатися різними способами – підтверджує *теорія множинного інтелекту американського психолога Говарда Гарднера*. Відповідно до теорії, кожен індивід має не єдиний, так званий «загальний інтелект», а низку інтелектуальних здібностей, кожна з яких має свою структуру, функції, мову і тому є особливим потенціалом для розвитку. Хоча всі діти тією чи іншою мірою здатні проявляти всі різновиди інтелекту, кожен характеризується унікальним поєднанням більш і менш розвинених інтелектуальних здібностей.

Вчений припускає, що зводити визначення інтелекту дитини до простої перевірки IQ недостатньо. Академічна успішність, безсумнівно, важлива, але настільки ж важливі та схильності дитини до малювання, музики, танців, підприємницької діяльності тощо. Всі ці схильності необхідно враховувати, визначаючи потенціал дитини. Так виникла теорія множинного інтелекту, яка доводить, що у дитини можуть домінувати 1 або 2 з 8 типів інтелекту.

Научуваність не тотожна навченості, не збігається і з розвиненістю дитини, відповідно в діагностиці має бути виділена окремо. Якщо научуваність (здатність до навчання) – характеристика його потенційного розвитку, то навченість – це характеристика актуального розвитку того, що вже має в своєму розпорядженні учень.

Навченість – це досягнутий на момент діагностування рівень сформованості наміченого продукту. Навченість – це завжди результат навчання (організованого чи стихійного), що включає наявний в учня до сьогодні запас знань і сформовані відповідні способи і прийоми їх набуття (уміння вчитися). Все це разом узятє складає те, чого дитину навчили.

Особливо важливе значення для формування можливостей до навчання відіграють сенситивні періоди для навчальної діяльності – при переході від дошкільного дитинства до систематичного навчання в школі, від шкільного навчання до спеціального навчання, що передбачає оволодіння різними видами професійної діяльності.

Знання – це перший підсумок навчання, у школі цьому компоненту навченості надають центральне значення, для психологів же часом характерний недооблік їх ролі. Але знання не існують в голові дитини поза тієї діяльності, яка привела до їх засвоєння. Тому при аналізі навченості треба обов'язково знати стан тих видів активної діяльності (навчальної, розумової та ін.) учня, які забезпечили їх засвоєння. Цьому пласту, компоненту навченості психологи надають великого значення, в школі ж його роль оцінюють недостатньо.

У навченості виділяється наявний рівень того, що вже певним чином склалось у досвіді індивіда і є результатом його попереднього навчання (систематичного і стихійного, впливів із боку вчителів, батьків, однолітків, мас-медіа тощо). Це те, що є психологічною базою для подальшої роботи. Кожна дитина до моменту, коли розпочинається навчання, володіє не тільки певним запасом знань, але й умінням вчитися.

Навченість – це, з одного боку, результат минулого досвіду, з іншого – це психологічний індивідуальний чинник, що зумовлює продуктивність дій учнів на майбутньому новому етапі навчання. За своєю структурою, навченість включає: наявний у суб'єкта до сьогодні запас знань; усталені, сформовані навчальні дії, вміння та навички, фрагменти вміння вчитися.

По-суті, в більшості випадків в школі сьогодні оцінюють саме рівень навченості, а не рівень навчальних досягнень учнів.

Рівні навченості: репродуктивна навченість – рівень 1 – уявлення, знання конкретних назв; рівень 2 – поняття, знання понять предметів; репродуктивно-продуктивна (змішана) навченість – рівень 3 – судження, знання властивостей і зв'язків, рівень 4 – вміння й навички, знання схем практичної діяльності; продуктивна навченість – рівень 5 – перенесення. Класифікується як здатність переносити знання попередніх рівнів на нестандартні завдання та виробляти нові знання.

Починаючи роботу з учнем (класом), вчителю необхідно виявити стан навченості й освіченості учнів, поставити на цій основі навчальні та розвиваючі завдання і потім, після завершення певного етапу роботи (наприклад, в кінці навчального року), знову оцінити стан навченості й освіченості учнів і зміни в них. Програма вивчення навчальних можливостей може проходити в декілька етапів (рис 2.6).

Рисунок 2.6. Програма вивчення навчальних можливостей

Вчителю, що вивчає стан знань в учня, мало вказати в загальному вигляді на їх недостатність, а важливо визначити, чого саме в знаннях даного учня не вистачає. Для цього бажано врахувати описані в психології і дидактиці параметри знань. До них відносяться:

1) види знань (знання фактів, понять і термінів, знання законів і теорій, знання про способи діяльності і методах пізнання та ін.);

2) етапи засвоєння знань (заучування, запам'ятовування, розуміння, застосування в знайомих і нових умовах, оцінювання);

3) рівні засвоєння знань (репродуктивний, що складається у відтворенні зразків, і продуктивний пошук нових способів вирішення);

4) якості знань і їх групи: а) науковість, системність, систематичність, узагальненість, усвідомленість; б) гнучкість, мобільність, оперативність; в) дієвість, спрямованість на практичне використання; г) повнота, обсяг, міцність (див. роботи І. Лернера). Вивчаючи знання школяра, можна виявити, наприклад, що учень володіє тільки фактами, переважає рівень буквального запам'ятовування, а не розуміння і застосування, що хоча знання повні і міцні, але негнучкі і т. д.

Інструментарій визначення рівня наочності: психологічні методики, спостереження, методи математичної статистики.

Наступний «пласт» навченості – *стан навчальної діяльності учнів* – також має свої психологічні показники та включає в себе такі ланки, як навчальне завдання, навчальні дії, дії самоконтролю і самооцінки (Д. Ельконін, В. Давидов та ін.).

✓ *навчальна задача* як процес розуміння учнем сенсу завдань і вправ на уроці проходить наступні етапи: розуміння учнем завдання, поставленого вчителем; прийняття і перевизначення завдання для себе відповідно до рівня

своїх домагань; самостійна постановка учнем однієї або декількох навчальних завдань;

✓ *становлення навчальних дій* як перетворень учнем досліджуваного матеріалу проходить ряд етапів: виконання окремих навчальних дій (зміна, порівняння, моделювання та ін.) і операцій всередині них; виконання декількох навчальних дій, здійснюваних з одним завданням і разом об'єднаних у великі блоки (прийоми, способи, методи навчальної роботи).

Оволодіння прийомом виражається, в умінні учня розповісти своїми словами про послідовність дій і застосувати їх. За Д. Ельконіним, важливим показником засвоєння є пошук і зіставлення школярами декількох варіантів способів вирішення однієї задачі, розрізнення способу розв'язання і результату. Здійснення цих способів, прийомів, методів має бути швидким, правильним і автоматичним (вміння і навички).

Стійке поєднання ряду *індивідуально забарвлених способів навчальної роботи* і їх повторення може привести до появи індивідуального стилю навчання школяра, тісно пов'язаного з його психофізіологічними особливостями.

Таким чином, виконання кожної дії вчителя важливо проводити від окремих операцій і дій до прийомів, способів і потім до умінь, навичок. Несформованість умінь і навичок свідчить про пропуск попередніх ланок в їх формуванні.

Дії самоконтролю і самооцінки спрямовані учнем на самого себе. Існують різні види самоконтролю:

✓ самоконтроль підсумковий, як оцінка учнем отриманого ним результату на основі зіставлення зі зразком;

✓ самоконтроль покроковий, що стежить, що складається в умінні школяра в процесі роботи оцінити свій шлях вирішення, зіставити його з можливими, своєчасно усувати помилки;

✓ самоконтроль планує, що випереджає (вміння школяра до початку роботи намітити її етапи, передбачити подумки її передбачуваний результат).

Самооцінка буває: адекватною і неадекватною (завищеною і заниженою); загальної, глобальної (оцінка учнем своєї роботи в цілому) і детальної, диференційованої (оцінка учнем окремих сторін і аспектів своєї роботи).

Навчальні дії, як і знання, можуть бути реалізовані на різних рівнях (репродуктивний – як виконання типових дій за інструкцією або за зразком, і продуктивний – як самостійний вибір або виявлення учнем нового способу розв'язання або нового знання). Навчальні дії також можуть володіти різними якостями: матеріальні дії з предметами, матеріалізовані дії з заступниками предметів, мовні дії, розумові дії.

Важливою характеристикою навчальної діяльності школяра, яку також треба враховувати при аналізі його навчальних можливостей є *результат цієї діяльності*.

Об'єктивний результат виражається в правильності рішення задачі, зокрема «кроків» до результату, витраті часу, вирішенні завдань різного рівня складності.

Суб'єктивний результат – в значущості підсумку роботи для даного учня, суб'єктивної задоволеності результатом, його психологічної ціною (витраті його зусиль, співвідношенні можливостей дитини та її реальних успіхів, зіставленні здібностей дитини в цілому і зусиль при виконанні даного завдання і т. д.).

Характеризуючи в цілому навчальну діяльність учня, можна виявити, наприклад, що у даного учня засвоєння навчального завдання знаходиться на етапі розуміння готового завдання вчителя, що навчальні дії виконуються на рівні окремих операцій, самоконтроль має найпростіші форми – по результату, суб'єктивна задоволеність роботою дуже низька і т. д.

Як зазначалося вище, здатність до навчання – це сприйнятливість, готовність до переходу на нові рівні навченості, до оволодіння новими знаннями, способами їх добування, до переходу на нові рівні розумового розвитку.

Тому здатність до навчання трактується як поняття, дуже близьке до поняття *«зона найближчого розвитку»*. Так, Б. Зейгарник писала: «Найбільш істотним критерієм розумового розвитку дітей є ... діапазон їхніх потенційних можливостей до оволодіння новими знаннями в спільній з дорослими роботі».

У навчанні треба спиратися не стільки на вже досягнуті, скільки на процеси, що розвиваються, формуються і складають зону найближчого розвитку. Коли ми застосовуємо принцип співпраці для встановлення зони найближчого розвитку, ми тим самим отримуємо можливість безпосередньо досліджувати те, що і визначає найточніше розумове дозрівання, яке повинно завершитися в найближчому і наступному періоді його (учня) вікового розвитку. Таким чином, здатність до навчання в такому розумінні є зона найближчого розвитку, а навченість можна співвіднести з зоною актуального розумового розвитку.

Психологічні показники навченості включають готовність, відкритість до подальшого навчання (мотиваційно-цільовий аспект) і реальну можливість до подальшого засвоєння нових знань, нових видів активної діяльності, до переходу на нові рівні навчання (операційний аспект).

➤ *Важливі психологічні показники навчальної працездатності*

- ✓ ставлення учня до навчального матеріалу, до навчальної групи і учителя;
- ✓ активність орієнтування в нових умовах;
- ✓ ініціатива у виборі необов'язкових завдань, самостійне звернення до більш важким завданням;
- ✓ наполегливість в досягненні навчальної мети, вміння працювати в ситуаціях перешкод, монотонної діяльності, «важких» завдань тощо;

✓ сприйнятливість до допомоги іншої дитини і чутливість до підказкою, готовність прийняти допомогу іншої дитини і відсутність опору.

✓ економічність і темп мислення;

✓ здатність до самонавчання;

✓ працездатність, витривалість.

Таким чином, для високого рівня навченості характерні: уміння діяти «в умі», здійснювати орієнтування і перенесення, відкритість до допомоги, здатність до самостійної постановці цілей навчання. Для низької навченості характерні: слабкий відгук на допомогу, але в той же час потреба в більшій її кількості, відсутність ініціативи і самостійності.

Здатність до навчання є, мабуть, психологічно більш вагомим результатом праці вчителя, ніж навченість.

У учнів можливі індивідуальні варіанти співвідношення навченості й освіченості. Так, навченість може бути низькою (наприклад, у педагогічно запущених дітей), а здатність до навчання досить високою. У інших навченість досить висока (внаслідок старанності), а здатність до навчання низька. Учитися забезпечується різними шляхами: один учень вчиться за рахунок хороших здібностей, але швидко втомлюється; інший розуміє матеріал з великими труднощами, але зате більш працездатний.

2. 4. Складання розгорнутої характеристики навчальних можливостей дитини

Як вивчати та описувати індивідуальність дитини?

Розглядаючи педагогічні діагностичні вміння, які необхідні вчителю для аналізу і розвитку навченості й освіченості школярів вміння визначати характеристики знань учнів на початку і в кінці навчального року; вміння визначати стан діяльності, умінь і навичок, видів самоконтролю і самооцінки в навчальній діяльності на початку і в кінці року; вміння виявити окремі показники навченості (активність орієнтування, кількість дозованої допомоги, необхідної для просування даного учня, або визначити на цій основі причини відставання і здійснити індивідуальний і диференційований підхід); вміння здійснювати поетапне відпрацювання всіх компонентів навченості й освіченості; вміння стимулювати готовність до самонавчання і безперервної освіти.

Здійснення цих умінь формує у вчителя професійні позиції діагноста, консультанта, психолога.

Необхідні педагогічні вміння і позиції реалізуються при наявності низки психологічних якостей вчителя: його мотивації до психологічної діагностики учнів в самому процесі навчання (наприклад, в ході опитування), специфічного діагностичного мислення і діагностичних здібностей, прогнозування можливостей учнів. Суть діагностичного мислення вчителя полягає в тому, щоб пов'язати воедино всі прояви учня, побачити між ними причинно-наслідкові зв'язки, намітити шляхи розвитку і корекції.

➤ *Психологічна програма вивчення навчальних можливостей учнів*

- ✓ теоретичне вивчення учителем їх показників, еталонів;
- ✓ застосування діагностичного прийому чи інструменту;

✓ зіставлення отриманих даних з віковими нормами навчання в молодшому, середньому, старшому шкільному віці;

✓ визначення індивідуального варіанту співвідношення навчання і розумового розвитку даного учня;

✓ визначення прийомів розвитку, формування і корекції.

Якщо, зокрема, вчитель хоче співвіднести вивчення навченості й освіченості з аналізом мотивації навчання, то його діагностична програма може виглядати наступним чином:

1. Що знає учень (види, рівні, етапи, якості знань)?

2. Як вміє учень вчитися (розуміння і прийняття навчального завдання, виконання навчальних дій, дій самоконтролю і самооцінки)?

3. Як може учень вчитися (здатність до навчання, розумовий розвиток, розумові здібності)?

4. Заради чого учень вчиться, що його спонукає (мотиви навчання, їх види, рівні)?

5. Які цілі ставить школяр в навчанні?

6. Як переживає школяр навчання (емоції, їх види)?

➤ *Розвиток сильних сторін індивідуальності*

Складаючи розгорнуту характеристику навчальних можливостей дитини, раніше педагоги звертали увагу більше на слабкі сторони учнів, на тому, що дитині не вдається, що треба «підтягнути». Але ВАРТО говорити про сильні сторони, про те, як їх потрібно розвивати. Розвинені сильні сторони ніколи не применшать слабкі. Американський освітянин, письменник та підприємець Стівен Кові наголошує, що індустріальна епоха, коли ти гвинтик великої системи й від тебе мало що залежить, минула. Її замінила епоха знань, коли ти – унікальна особистість, і внесок твій також унікальний, а базується він саме на твоїх сильних сторонах.

Докладаючи зусиль для *розвитку своїх сильних сторін*, дитина отримує неперевершені результати. Саме на цьому учитель та школа має акцентувати увагу, бо це і є шлях до справжнього успіху.

Основним об'єктом вивчення дітей педагогом (практичним психологом) є *фокус на міжіндивідуальних відмінностях*, які стосуються того, що в певний момент чи ситуації різні діти поведуться по-різному. Для того, щоб описати цю мінливість найбільш адекватним чином, важливо виміряти індивідуальні відмінності за допомогою *психометрії та тестів на особистість, інтелект та психічні розлади*.

➤ *Діагностика особистісних рис та рівня розвитку інтелекту*

Тест на тип інтелекту за теорією Гарднера проводять учитель або батьки. У ньому є 45 запитань зі шкалами для відповідей. Дитина думає над відповіддю стільки, стільки їй потрібно. Наприкінці тесту ви отримаєте діаграму, з якої зрозумієте, який саме тип інтелекту домінує в дитини.

Тест на тип інтелекту <https://www.idrlabs.com/ua/multiple-intelligences/test.php>

IQ Тест. Показник IQ – це один з найдостовірніших концептів у соціології, який визнаний найефективнішим способом визначення рівня інтелекту дитини. У сучасному суспільстві IQ тести часто використовуються для оцінки інтелектуальних здібностей дитини при поступленні на навчання чи прийнятті на роботу.

IQ Тест <https://www.idrlabs.com/ua/iq-16/test.php>

Тест на визначення особистості за палітрою сильних рис характеру Маєрс-Бріґс (МВТІ). Він допоможе зрозуміти сильні сторони та зони розвитку.

Тест на визначення особистості <https://www.idrlabs.com/ua/test.php>

Отже, можна зробити висновки:

Отже, при народженні кожен є носієм певного набору своєрідних природних особливостей і є індивідуальністю внаслідок своєї біологічної відмінності від інших. Природний віковий розвиток забезпечує засвоєння та вираження все більшого кола біологічних задатків, яке стає передумовою для появи нових утворень особистісного спрямування. Відтак фізична незалежність (відокремлення організму дитини від організму матері) в поєднанні з фізіологічною незалежністю (спроможність самотійно задовольняти свої органічні потреби) стають передумовами і початком індивідуалізації індивіда.

Значно складніше йде процес, коли ми говоримо про індивідуалізацію особистості. Розвиток особистості і розглядається саме як процес соціалізації та індивідуалізації. Індивідуалізація і соціалізація є взаємопов'язаними компонентами єдиного процесу особистісного розвитку, певний рівень якого породжує самодетермінацію, самокерування особистості, яка свідомо організовує своє життя, отже, визначає тією чи іншою мірою власний розвиток.

Індивідуальний стиль відбивається на всіх рівнях активності дитини, а, отже, визначає форму і способи її самоздійснення.

Психофізіологічні і пізнавальні особливості учнів, їх здібності в педагогічній науці класифікуються і діагностуються по-різному, існує велика кількість типологізацій і підходів. Ми розглянули тільки невелику частину з них.

Серед найважливіших завдань сучасної школи:

- ✓ розвиток індивідуальних сторін та пізнавальних здібностей кожного учня;
- ✓ виявлення сильних сторін дитини, їх розкриття та спонукання до використання, що значно збільшує шанси дитини на успіх;

✓ допомога особистості в пізнанні себе, самовизначенні та самореалізації.

Кожна дитина неповторна, наділена від природи унікальними здібностями, талантами та можливостями. Сучасний учитель зобов'язаний будувати свої педагогічні позиції на гуманізмі й розуміти конструктив дитиноцентризму. Для цього потрібно глибоко перейняти філософією дитиноцентризму, яка ніби «охоронна грамота» захищає своєрідність кожного учня в освітньому процесі.

Дитиноцентризм зобов'язує педагога допомогти учню побудувати майбутню життєву траєкторію, відмовитись від насильства над природою дитини, тобто впливати природовідповідно (відповідно до психічних, фізичних, розумових здібностей), персоналізувати освітню взаємодію.

III. ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ТА ТЕХНОЛОГІЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ДИТИНОЦЕНТРИЗМУ

План

3. 1. Індивідуалізація і диференціація навчання як підґрунтя дитиноцентризму.
3. 2. Адаптування навчальних завдань, як процес і результат пристосування їх змісту до індивідуальних особливостей окремих учнів.
3. 3. Спільна діяльність як найважливіший інструмент педагога.

Опис досягнутих результатів навчання

Слухачі курсів:

✓ розрізнятимуть поняття «індивідуалізація», «персоналізація» та «диференціація» навчання, розумітимуть вимоги індивідуального та диференційованого підходу до учнів в Новій українській школі;

✓ визначать, які форми індивідуалізації та диференціації навчання вчителі можуть використовувати, як можна здійснювати індивідуальний підхід шляхом адаптування навчальних завдань, як виявити й розвивати сильні сторони учнів;

✓ попрактикуються у формулюванні навчальних цілей, очікуваних та досягнутих результатів навчальної діяльності учнів

Рекомендована література та он-лайн ресурси

1. Ворон М., Найда Ю. Множинний інтелект: від теорії до практики. URL: http://elibrary.kubg.edu.ua/3030/1/Voron_M_Naida_U_3.pdf
2. Коберник Г. Індивідуалізація й диференціація навчання в початкових класах: теорія та методика: Монографія. К.: Наук. світ, 2002. 232 с.

3. Коберник Г. Підготовка вчителя до здійснення індивідуалізації навчання молодших школярів. Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. 2012. № 42(2). С. 8-14. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ppps_2012_42\(2\)__3](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ppps_2012_42(2)__3)

4. Лозенко А. Індивідуалізація в умовах традиційної технології навчання: проблеми і перспективи. *Наукові записки*. Випуск 9. Серія: Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти. Частина 3. Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2016. С. 191-194. URL: http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/12787/Converted_file_12971825.pdf?sequence=1

5. Лукьянова М. І., Разіна Н. А., Абдулліна Т. М. та ін. Особистісно орієнтований урок: конструювання та діагностика. Харків : Веста: Видавництво «Ранок», 2007. 176 с.

6. Матеріали (теорія, інструменти, методики) з формувального оцінювання в інклюзивній освіті. URL: <https://goo.gl/Hp7VYs>

7. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja. Під заг. ред. Бібік Н. М. К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.

8. Оніка Дуглас, Кімберлі Сміт Бартон і Ненсі Різ-Дарем, Використання теорії множинного інтелекту у викладанні математики та її вплив на академічну успішність учнів 8 класу. URL: ussf.kiev.ua/iearticles/97/1/

9. Освітні технології : Навч.-метод. посібник. За заг. ред. О. М. Пехоти. Київ : А.С.К., 2001. 256 с.

10. Положення про індивідуальну форму здобуття повної загальної середньої освіти (Наказ Міністерства освіти і науки України 12.01.2016 № 8 (у редакції наказу Міністерства освіти і науки України від 10 лютого 2021 року № 160). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0184-16#Text>

11. Таранченко О.М., Найда Ю.М. Диференційоване викладання в інклюзивному класі: навчально-методичний посібник. За загальною редакцією Колупаєвої А.А. К.: 2012.

12. Технологія навчання як дослідження (п. 8 Технологія індивідуалізації навчання в світовій практиці (А.С. Границька, Інґн Унт, В.Д. Шадріков). URL: http://studopedia.com.ua/1_14166_tehnologIya-navchannya-yak-doslIdzhennya.html

13. Фасоля А. М. Особистісно зорієнтоване навчання: сутність, основи, технології : курс лекцій для слухачів курсів підвищ. кваліфікації пед. кадрів. Рівне : Юлат, 2008. 131 с.

3.1. Індивідуалізація і диференціація навчання як підґрунтя дитиноцентризму

Які переваги індивідуального та диференційованого підходу до учнів в Новій українській школі?

Одним із пріоритетів державної політики в реформуванні освіти в Україні є перехід від авторитарно-дисциплінарної моделі навчання та виховання на особистісно орієнтовану, що передбачено Національною доктриною розвитку освіти України у XXI ст. Її сутнісними ознаками є створення сприятливих умов для саморозвитку і самонавчання особистості, осмисленого вивчення своєї індивідуальності, визначення своїх можливостей, свого потенціалу, своїх життєвих цілей.

Нова українська школа ставить перед педагогами завдання виявляти нахили та здібності кожної дитини для цілеспрямованого їх розвитку.

Орієнтація НУШ на учня передбачає врахування вікових особливостей фізичного, психічного розумового розвитку дітей. Дітей навчатимуть справлятися зі стресами та напругою. Педагогічні задачі будуть розв'язуватися в атмосфері психологічного комфорту та підтримки. Нова Українська школа сприятиме розкриттю потенціалу кожної дитини.

Саме тому актуальність проблеми індивідуального та диференційованого підходу до учнів, індивідуалізації навчання є беззаперечна.

Однак, чи дитиноцентричне навчання («student-centered learning» (SCL), учнецентричне навчання) це те саме, що й індивідуальний підхід? Ні, індивідуальний підхід передбачає, що вчитель, складаючи навчальну програму чи план уроку, має врахувати індивідуальні особливості, потреби та здібності

дитини. Але вирішує все одно педагог. У ДЦ-навчанні обирає учень – що йому цікаво, у якому темпі працювати, частіше сам оцінює себе та своїх однолітків.

Чи це те саме, що й персоналізоване навчання? І так, і ні. Дійсно, частина експертів використовують ці терміни як синоніми. Але за персоналізованим навчанням закріпилося переважно інше значення: це навчання, під час якого за допомогою новітніх цифрових технологій створено оптимальні програми для кожного учня.

Дитиноцентризм лежить в основі багатьох технологій навчання, які фрагментарно використовувались і в авторитарно-дисциплінарної моделі:

- ☺ особистісно-орієнтована технологія, проєктна технологія, технологія критичного мислення, ігрові технології;
- ☺ інтегроване навчання, диференційоване навчання, інтерактивне навчання.

Вони детально вивчалися і зараз популярні у дослідженнях науковців та практиків: Е. Рабунський, В. Загвязинський, Л. Книш, Т. Ніколаєва, А. Аристова, І. Огородніков, М. Данилов, Л. Виготський, Д. Богоявленський, Е. Кабанова-Міллер, Г. Костюк, Н. Менчинська, Б. Теплов.

***Ознаки освітнього процесу
при традиційному (авторитарно-дисциплінарна модель) та
дитиноцентричному (особистісно орієнтована модель) підходах***

Традиційний підхід у авторитарно-дисциплінарна моделі навчання	Дитиноцентричний підхід у особистісно-орієнтованій моделі навчання
1	2
Акцент переважно роблять на педагога: він експерт, лектор, наставник, тренер. Він обирає теми, дає інформацію, завдання, контролює, виправляє, оцінює	Акцент на учневі. Учень здобуває навички та знання через виконання цікавого йому проєкту, самостійне розв'язання певної проблеми. Учитель допомагає лише за потреби, як консультант
Учні пасивні, їх завдання – уважно слухати вчителя	Учні активно ставлять питання вчителю та одне одному

1	2
Відмінності між учнями замасковані або помічаються тільки тоді, коли вони стали проблемою	Відмінності між учнями вивчаються і є фундаментом для планування освітнього процесу
Домінує єдине визначення поняття «хороший учень» («кращий учень») – той, хто засвоює зміст загальної навчальної програми з усіх предметів	«Хороший учень» характеризується індивідуальним розвитком, з певної точки відліку (всі учні гарні, відзначається прогрес у розвитку, в залежності від індивідуальних особливостей розвитку)
Навчальні цілі однакові для всіх	Навчальні цілі встановлюються індивідуально, залежно від потенціалу учня. Учень здобуває навички та знання заради якоїсь мети в майбутньому
Педагоги та батьки переймаються мотивуванням до навчання	До навчання ніхто не мотивує та не змушує, а учні самі заглиблені в матеріал
Час на виконання завдань строго обмежений	Час на виконання завдань гнучкий, залежить від освітніх потреб дитини
Оцінювання шкільних результатів реалізується відповідно до загальних вимог на базі єдиних вимог з оцінювання	Шкільна успішність розглядається в перспективі розвитку, враховуючи прогрес у розвитку дитини
Оцінювання проводиться за єдиним підходом до всіх	Учні виправляють та оцінюють роботи одне одного, а також власні роботи. Учитель використовує велику кількість різних стратегій оцінювання (це може бути автоматизована перевірка онлайн)
Тишу в навчальному середовищі вважають запорукою якісного засвоєння матеріалу. Педагогів лякає зовні некерований клас, він постійно намагається підтримувати дисципліну, не терпить ходіння по класу та відволікань	Навчальне середовище часто буває галасливим: учні не сидять на місцях, і це не так сильно заважає ефективній роботі, як вважали раніше
Батьки є пасивними спостерігачами освітнього процесу	Батьки беруть активну участь в освітньому процесі, маючи конкретні обов'язки
Відповідальність за освітній успіх учнів – на вчителів	Саме школяр несе відповідальність за шлях та результат навчання

➤ **Сутність понять «індивідуалізація», «індивідуальний підхід», «диференціація», «диференційований підхід»**

У педагогічній літературі часто поняття «індивідуалізація» і «диференціація» трактуються по-різному. Іноді, як синоніми, іноді, одне з них як більш широке. Ідеєю індивідуалізації та диференціації навчання пронизані дослідження ряду таких науковців як Е. Рабунського, В. Загвязинського, Л. Книш, Т. Ніколаєвої, А. Аристової, І. Огороднікова, М. Данилова,

Л. Виготського, Д. Богоявленського, Е. Кабанової-Міллер, Г. Костюка, Н. Менчинської, Б. Теплова та ін. Ми теж будемо шукати відповіді на ці питання, щоб розрізняти ці поняття.

Індивідуалізація навчання – врахування в процесі навчання індивідуальних особливостей учнів у всіх його формах і методах, незалежно від того, які особливості і в якій мірі враховуються. Індивідуалізація навчання в загальному розумінні розглядається як пристосування навчальних впливів до індивідуально-психологічних особливостей кожного учня з одного боку й створення сприятливих умов для розвитку спеціальних здібностей і можливостей учнів, з другого.

Під індивідуалізацією навчання ми розглядаємо своєрідний комплекс організаційних, дидактичних і методичних заходів, спрямованих на створення оптимальних умов для навчання й розвитку всіх і кожного окремо у відповідності з актуальними динамічними можливостями. Індивідуалізація навчання є однією з умов забезпечення підходу до особистості учня як до центральної ланки навчального процесу.

Вимога враховувати індивідуальні особливості в процесі навчання – давня традиція. Ця вимога в педагогічній теорії носить назву *принципу індивідуального підходу*. Зміст принципу індивідуального підходу полягає в такій організації навчального процесу, при якому вибір методів, прийомів і темп навчання враховує індивідуальні відмінності учнів, рівень їх здібностей до навчання.

Індивідуальний підхід – це психо-педагогічний принцип, який впорядковує освітній процес відповідно до індивідуальних особливостей розвитку життя кожної дитини. *Індивідуальний підхід* знаходить своє відображення в гуманному поводженні з дитиною, прийнятті її прав як найвищої цінності. *Індивідуальний підхід* є квінтесенцією інклюзивної освіти та реалізується на базі інклюзивної освітньої політики, інклюзивної культури на рівні закладу освіти і спільноти.

Рушійними силами індивідуалізації є протиріччя між фронтально побудованим процесом пред'явлення нового матеріалу і індивідуальним (самостійним) характером його засвоєння. Але індивідуалізація не тотожна самостійній формі роботи.

Нова концепція в педагогіці, але особлива увага приділяється їй саме останніми роками – *персоналізована освіта, персоналізація навчання* – це зсув акцентів, коли у центрі освітнього процесу постають не навчальні стандарти та вимоги, а учень. Його індивідуальність, слабкі та сильні сторони, таланти й здібності, навчальне середовище та культурний контекст – усе це фактори, які персоналізація пропонує врахувати та взяти на озброєння.

Частина експертів використовують ці терміни як синоніми. Але за персоналізованим навчанням закріпилося переважно інше значення: *це навчання, під час якого за допомогою новітніх цифрових технологій створено оптимальні програми для кожного учня.*

У процесі індивідуалізації та персоналізації навчально-пізнавальної діяльності, завдання, що пропонується учню, є доступним, посильним, розв'язуючи яке, він може показати свої здібності, розкрити потенційні можливості, учень звільнений від страху перед майбутньою роботою.

Саме індивідуалізація навчання дає можливість створювати ситуації успіху в навчанні для учнів з різними рівнями навчальних можливостей, саме вона створює умови за яких школяр вірить у свої сили. А це стимулює дитину на пошуки нових знань, викликає прагнення до досягнення все нових і нових успіхів у навчанні. Індивідуальний підхід створює найсприятливіші умови для росту пізнавальних сил, активності, схильності та обдарованості учня. Такого підходу потребують не лише важкі вихованці, малообдаровані школярі, але й обдаровані діти, діти середнього рівня розвитку.

Питання індивідуалізації навчання набирає особливої ваги при інклюзивному навчанні, наявності у «звичайних» класах дітей з особливими

освітніми потребами. Індивідуальний підхід має бути використаний в навчанні кожної дитини, але в умовах класно-урочної системи це є певним викликом для вчителів. Для кожного учня в ППР передбачаються тільки йому відповідні навчальні цілі і види діяльності, проте *є універсальні для всіх учнів прийоми індивідуалізації*.

Що потрібно знати про диференціацію навчання? Слово «*диференціація*» означає розшарування, *поділ*, розчленування єдиного цілого на декілька частин, ступенів або форм. Диференціація в процесі навчання передбачає *поділ* учнів на групи на основі будь-яких особливостей для окремого навчання.

Як й інші педагогічні технології, диференційований підхід має на меті удосконалити методiku викладання, створити такі умови, за яких би розкривалися і реалізовувалися здібності будь-якого учня.

Диференційоване викладання – це концептуальний підхід і практична технологія планування та організації освітнього процесу, що ґрунтується на розумінні важливих відмінностей між учнями

Принцип диференційованого підходу передбачає врахування відмінностей між групами учнів за їхніми інтересами, рівнем навчованості тощо. Усі діти повинні досягти загальноосвітньої мети та природа, розумові та фізичні здібності наших учнів різні, тому вони навчаються і розвиваються по-різному. Учні володіють різними способами і стилями навчання, працюють в різному темпі, мають різні інтереси, різну мотивацію до навчання, різну самооцінку тощо. Учні об'єднуються в групи на основі будь-яких особливостей для окремого навчання

Під диференційованим підходом ми розуміємо, в першу чергу, *індивідуальний підхід* до кожного школяра, адже процес засвоєння знань індивідуальний, але багато в чому однаковий у дітей окремої групи чи навіть класу. Звісно, учнів, які б виконували завдання однаково і приходили однаковими шляхами до вирішення заданої проблеми, в принципі не існує. Тому

диференційований підхід є одним із найефективніших шляхів вирішення будь-якого навчально-виховного завдання. Враховуючи загальні психологічні особливості, ми тим самим забезпечуватимемо розуміння матеріалу кожним учнем.

Ціль диференціації процесу навчання – забезпечити кожному учню умови для максимального розвитку його здібностей, нахилів, задоволення пізнавальних потреб і інтересів в процесі засвоєння ним змісту загальної освіти.

Диференціація буває *зовнішньою* (класи, школи, гуртки тощо) і *внутрішньою* (малі групи/пари в межах одного класу).

Внутрішня диференціація буває *явною* (коли склад груп відомий всім. Наприклад, коли фіксовані групи працюють над завданням, проєктом), і *неявною* (якщо вчитель не повідомляє про склад груп, а пропонує певні завдання одним учням, а інші завдання – іншим).

Презентація «Внутрішня диференціація» <https://prezi.com/jkyctngq8jk3/presentation/>

Вибір способу поділу учнів на групи під час уроку може виходити з *мети освіти* груп, наприклад

- ✓ за рівнем успішності, для розподілу завдань різного рівня складності;
- ✓ групи, в яких є учні різного рівня успішності, щоб діти допомагали один одному під час уроку. При цьому всі групи одного рівня;
- ✓ групи, в яких діти дружні між собою або, навпаки, не товаришують;
- ✓ групи, об'єднані за темпераментом членів і т. д.

Зазвичай в традиційному навчанні вчителі об'єднують учнів класу на *групи за рівнем успішності*: сильні, середні, слабкі.

Такий поділ учнів:

- ☹ негуманний – поділ дітей на слабких і сильних сприяє формуванню у дітей глибоких, серйозних комплексів, наприклад, комплексу елітарності чи комплексу неповноцінності;
- ☹ поверхневий – слабе засвоєння учнями знань не досліджує причини відставання, висновки робляться тільки за самим фактом відставання;
- ☹ протиприродний – поділ дітей на сильних, середніх і слабких – занадто спрощена класифікація, тому що в реальності немає ні одних, ні других, ні третіх. В кожній дитині є мінуси і плюси одночасно.

Складніше неупереджено розділити дітей на групи та організувати це безліччю існуючих способів.

➤ ***Форми роботи з класом: фронтальна, індивідуальна та групова***

Фронтальна діяльність полягає у виконанні класу під безпосереднім керівництвом вчителя спільних завдань, та є незамінною на первісному етапі засвоєння нового матеріалу.

Індивідуальна робота – це одноосібне вирішення школярем навчальних задач, повна самотійність у набутті знань. Диференційовані домашні завдання переважають в індивідуальній роботі учнів вдома, під час виконання самотійних та контрольних робіт в класі. Учні повинні самі обирати рівень складності завдання.

Групова діяльність учнів – це сукупна навчальна діяльність невеликих за складом груп учнів, що діють у межах одного класу. Вона дозволяє реалізувати природне прагнення до спілкування, взаємодопомоги та співробітництва. Завдяки груповій діяльності успішно реалізуються розвиваючі цілі навчання. Найбільший вплив діяльності у групі справляє на мислення школярів, оскільки контакти та обмін думками істотно стимулюють його.

Отже, індивідуальне та диференційоване навчання вимагає від учителя не тільки знання індивідуальних особливостей учнів, вміння правильно диференціювати клас, розробляти завдання, а й вміти організувати освітній процес, тобто організувати роботу на уроці. Щоб учень на уроці постійно був зайнятий виконанням посильного завдання, слід, враховуючи індивідуально-психологічні відмінності учнів, відповідним чином поєднувати *фронтальні, індивідуально-групові та індивідуальні форми* роботи. Велику допомогу тут надають диференційовані завдання.

3.2. Адаптування навчальних завдань, як процес і результат пристосування їх змісту до індивідуальних особливостей окремих учнів

Як навчати усіх по-різному?

Найбільш успішно вирішує цю проблему той педагог, який знає й володіє набором різних змістів, форм і технологій освіти. Такий вчитель безперервно переосмислює свої дії і позиції, обирає різний темп роботи з різними дітьми, адаптує навчальні завдання.

В основі адаптування завдань лежить пристосування їх до відповідного рівня готовності учня розв'язувати дане завдання. Доцільно починати з адаптування завдань до відповідного рівня навчальних компетенцій кожного з учнів або групи учнів.

Адаптування завдань є:

- ✓ одночасно процесом і результатом пристосування їх змісту до індивідуальних особливостей окремих учнів, або учнівських груп;
- ✓ компонентом адаптування завдання до індивіда, є видозміна його подачі, що відповідає рівню навчальних компетенцій школяра на момент розв'язання цього завдання.

Складовою видозміни завдань є: за ступенем самостійності учнів (доповнення основного змісту різними видами підказок до розв'язання даного завдання); за ступенем складності завдань; за обсягом.

Адаптування завдань пов'язане з конкретною «метою», яка спрямована на конкретний результат передбачений навчальною програмою. Дотримання певних педагогічних умов при адаптуванні завдань, забезпечує успішне засвоєння програмового матеріалу кожним індивідом.

Ефективними можуть бути:

- ✓ завдання, що відповідають способам сприйняття: аудіальні, візуальні, кінестетичні (за допомогою рухів). Варто заохочувати учнів представляти результати своєї діяльності в різних видах: усна розповідь, малюнок, схема, діаграма, вірш, п'єса, пантоміма, модель, скульптура тощо;
- ✓ адаптування навчальних завдань за різними типам інтелекту;
- ✓ вправи і завдання близькі щоденному оточенню учня;
- ✓ використовувати ІКТ при викладанні та при індивідуальній, парній чи груповій діяльності учнів;
- ✓ крім завдань, що сприяють досягненню навчальних цілей, вправи і завдання мають бути привабливими, надихаючими і стимулюючими, з зарядом бадьорості, енергії і гарного настрою.

Адаптування навчальних завдань до рівня навчальних компетенцій у школярів сприяє:

- ✓ розвитку логічного мислення учня;
- ✓ урахування органічних потреб дитини та поступове привчання до самостійності та активності у процесі навчально-пізнавальної діяльності;
- ✓ формуванню віри у свої сили; почуття успіху, яке стає стимулом навчально-пізнавальної активності для подальшого навчання; підростаючої особистості;
- ✓ своєчасному засвоєнню школярем навчального матеріалу та набуттю необхідних навчальних умінь та навичок;
- ✓ збереженню та розвитку повноцінного фізичного, психічного та соціального «Я» школяра;
- ✓ забезпеченню емоційного комфорту, задоволенню від перебування в школі.

Процес застосування адаптованих до рівнів навчальних компетенцій учнів навчальних завдань у процесі навчально-пізнавальної діяльності впливає на

зміну форм поведінки, що виражається у впевненості, активності, сміливості школяра. Хоча існують певні труднощі в розробці теорії та практики адаптування завдань. Універсальним критерієм їх адаптованості є певний баланс, тобто оптимальна узгодженість між актуальним рівнем навчальних компетенцій особистості та формою пристосування до них завдань.

Узагальнена система критеріїв адаптованості включає емоційний рівень (задоволеність, позитивний стан психіки), ціннісний (зміна спрямованості й відносин), когнітивний (пізнання нового), діяльнісний (активність у процесі навчально-пізнавальної діяльності).

Психолого-педагогічні дослідження свідчать, що на ефективність адаптованих завдань вказує і мотиваційна готовність учня до відвідування школи. Адаптування завдань сприяє позитивній динаміці рівнів набуття вмінь і навичок, що є показником росту навчальних компетенцій школярів.

Отже, за спостереженнями педагогів, виконання адаптованих завдань допомагало дітям повірити в себе, в свої здібності, сприяло відчуттю радості від успіху, що має неабиякий стимулюючий вплив на особистість. Це означає, що запропонована система адаптування завдань, яка була спрямована на індивідуалізацію навчання учнів, заслуговує на увагу та використання вчителями у практиці їхньої роботи.

➤ *Формулювання навчальних цілей / очікуваних результатів для розвитку учнів*

Стан і рівень пізнавальних особливостей, розумових процесів кожної дитини слід враховувати при формулюванні навчальних цілей і очікуваних результатів навчання.

Навчальні цілі – це кінцевий результат будь-якої навчальної діяльності, який виражають у точних та однозначних категоріях і поняттях. Простіше

кажучи, завдяки навчальним цілям учні одразу розуміють, що буде в цьому матеріалі та на що саме потрібно звернути увагу. Якщо навчальні цілі чітко повідомляють, про що йтиметься у навчальних матеріалах, учні більш ймовірно досягнуть цих цілей.

І навпаки: якщо навчальні цілі – абстрактні, або їх взагалі немає, то учасники освітнього процесу не знатимуть, чого від них очікують. Як наслідок, частина учнів може втратити мотивацію до навчання.

Використання чіткої, впорядкованої системи цілей навчання дуже важливе для побудови освітнього процесу:

по-перше, знаючи цілі навчання, учитель впорядковує їх, визначає першочергові, базові, порядок і перспективу подальшої роботи;

по-друге, знання вчителем конкретних цілей дає можливість пояснити учням орієнтири в їх спільній роботі;

по-третє, чітке формулювання цілей, які виражені через результати діяльності, піддається надійній і об'єктивній оцінці.

Їх розвиток буде відбуватися ефективно за умови що цілі/очікувані результати знаходяться в «зоні найближчого розвитку» дитини (за Л. Виготським). Важливо формулювати навчальні цілі, що враховують розвиток учня.

На формулювання навчальних цілей впливає те, який рівень знань мають учні класу. Від цього залежить постановка цілей та підбір завдань. Є декілька способів описати рівень знань. Найпоширеніший із них – залучити таксономії (схема ієрархічної класифікації для впорядкування якоїсь інформації)

Широковідомою і зручною у використанні є таксономія навчальних цілей за Бенджаміном Блумом (1956). На жаль, в Україні використовується лише група когнітивних цілей (піраміда Блума). Намагаючись звести до єдиної системи

набір розрізнених цілей і завдань, Блум створив теорію, яка ось уже шостий десяток викликає бурхливі суперечки й обговорення.

На думку Бенджаміна Блума, цілі навчання безпосередньо залежать від ієрархії розумових процесів, як-от: запам'ятовування, розуміння, застосування, аналіз, синтез та оцінка. Кожному з цих рівнів за допомогою певних дієслів може пропонуватися набір завдань. Цей інструмент використовують, зокрема, педагоги, які навчають критичного мислення.

Якщо слідувати розробленій Бенджаміном Блумом таксономії, то знання учнів – це лише перший, найпростіший рівень класифікації. Далі йдуть ще п'ять рівнів цілей (або результатів) навчання, причому перші три – знання, розуміння, застосування – цілі нижчого порядку (мисленням низького рівня). А наступні три – аналіз, синтез, оцінювання – вищого порядку (мисленням високого рівня) (рис. 3.1).

Рисунок 3.1. Таксономія навчальних цілей та результатів Б. Блума

	Навчальна мета/рівень	Результат, якого досягають учні
Н и з ь к и й р і в е н ь	Знання	запам'ятовування і відтворення учнями змісту навчальної інформації, включаючи факти, поняття, терміни й теорії
	Розуміння	здатність учнів сприймати викладене й передавати в іншій формі (своїми словами, іншою мовою, у графіку і т. д.), встановлювати смисл інформації, прогнозувати, виходячи з раніше отриманої інформації
	Застосування	уміння без зовнішньої підказки застосовувати у новій ситуації знання, набуті раніше, використовувати теоретичні знання у життєвій ситуації
В и с о к и й р і в е н ь	Аналіз	уміння учнів розділяти матеріал на окремі складові, порівнювати частини, встановлюючи їхні взаємозв'язки, логіку, класифікуючи, розуміючи модель, структуру їхньої організації
	Синтез	здатність учнів до творчого поєднання частин або елементів у нове ціле з іншими властивостями
	Оцінювання	уміння учнів робити кількісні або якісні оцінки, що ґрунтуються на використанні критеріїв або стандартів, та формулювати ціннісні судження про ідеї, дослідження, рішення, методи тощо

Бенджамін Блум встановив також, що між рівнями мислення і відповідями на запитання, які ми ставимо, існує прямий зв'язок. Більше того, самі запитання утворюють ієрархію цілком відповідну таксономії мислення. Питання на запам'ятовування відносяться до найнижчого рівня. Питання на оцінку або судження розглядаються як високий рівень мислення. Насправді, всі запитання важливі й усі вони приводять до різних видів мислення.

Запитання – один з механізмів формування навичок критичного мислення. Можна з упевненістю сказати, що запитання стимулюють критичне мислення. Відповідаючи на запитання, учні аналізують й інтерпретують інформацію, аналізують ідеї, будують гіпотези, відстоюють свою точку зору. Запитання є засобом стимулювання різних видів мислення на різних рівнях складності.

Використання на уроках запитань високого рівня – на аналіз, синтез, оцінку – дозволить вчителю ефективно розвивати критичне мислення учнів. Уміння вчителя формулювати такі запитання є обов'язковою умовою вирішення цієї проблеми. З іншого боку, ми маємо навчити також учнів формулювати запитання різного рівня у процесі дослідження того чи іншого джерела знань. Розвинути такі уміння в учнів може допомогти використання вчителем спеціальних питальних слів для кожного рівня запитань. Такі слова можуть певний час виступати опорою для розвитку мислення учнів, зокрема і зоровою у вигляді роздаткових переліків.

Проте, використання таксономії Блума передбачає й формулювання пізнавальних завдань, які забезпечують досягнення навчальних результатів різного рівня. Такі завдання можуть бути побудовані за допомогою спеціальних дієслів, що «програмують» мисленнєву діяльність учнів певного рівня. Розглянемо ці інструменти в узагальненому вигляді.

Рівень мислення/ навчального результату учня	Питальні слова, за допомогою яких формулюється запитання цього рівня	Дієслова, з використанням яких можна побудувати діяльність учнів на різному рівні мислення
Здобуття знань (інформації)	• Що таке..? Де..? Коли..? • Що саме..? • Скільки..? • Які приклади відомі..?	Визначте, повторіть, складіть список, знайдіть, покажіть, перекажіть, перерахуйте, запам'ятайте, назвіть, відтворіть, зафіксуйте, розкажіть
Розуміння інформації	• Як передати іншими словами..? • Як ви розумієте..? • Як пояснити іншими словами..?	Поясніть, опишіть, розпізнайте, розташуй, оберіть, перекладіть, перекажіть своїми словами, підкресліть
Використання, застосування інформації	• У яких ще ситуаціях можна застосувати..? • Хто може використовувати..? • Чим може бути корисне..? • Що може зашкодити..?	Застосуйте, використовуйте, продемонструйте, поясніть, обчисліть, виберіть, завершіть, дослідіть, проведіть експеримент, проілюструйте, розрахуйте

Аналіз	• Які основні елементи..? • З чого складається..? • До якої групи відноситься..? • Які причини..? • Як влаштоване..? • Які функції..? • У чому схожість (відмінність)..? • Що спільного між? • Як пов'язані? • У чому зв'язок між..?	Визначте частини ознаки, причини, наслідки, встановіть послідовність, розділіть, розбийте, розберіть, структуруйте, порівняйте, зіставте
Синтез	• Про що говорить наявність таких елементів, як-от..? • Який висновок можна зробити з фактів..? • Поясніть, чому..? • Що потрібно..? • Чому ви думаєте? • Як зробити..? • Чому ви вважаєте..?	Згрупуйте, зберіть, скомбінуйте, складіть, створіть, розробіть, сформулюйте, узагальніть, об'єднайте, придумайте, змініть, організуйте, сплануйте, підготуйте, запропонуйте, перегрупуйте, перепишіть, встановіть, замініть
Оцінювання	• Добре чи погано..? • Які переваги або недоліки..? • Правильно чи помилково..? • Ефективно чи неефективно..? • Чи згодні ви, що..., чому..? • Чи правильно, що..., чому..?	Оцініть, порівняйте, що найкраще, хто правий, чому це саме важливе, доведіть, переконайте, обґрунтуйте, порекомендуйте, підтримайте, перевірте, оцініть

Згідно даній класифікації, яка представлена у класичній «Піраміді Блума», було створено універсальну педагогічну техніку «Кубик Блума», як один з прийомів критичного мислення. «Кубик Блума» – це спосіб формулювання навчальної вправи відповідно до поставлених цілей, при якому на грані геометричного тіла наносяться питання, які передбачають розгляд всіх аспектів досліджуваної теми.

На грані кубика можна наносити по одному питанню, а можна вказати перелік ключових слів, з яких потрібно починати формулювати питання. Можливі два варіанти використання даної техніки на уроках: або питання формулює сам учитель, що є більш легким способом, коли потрібно показати учням приклади роботи з кубиком, або питання формулюють самі учні, що

потребує значної підготовки, так як придумати питання (завдання) продуктивного, творчого характеру набагато складніше, ніж репродуктивного.

Отже, можна зробити висновки:

Існує багато різноманітних способів впроваджувати диференціацію і індивідуалізацію у навчанні дітей шляхом адаптації навчальних завдань.

Діти краще навчаються, коли самі для себе формулюють цілі свого навчання. Внутрішня мотивація того, хто навчається, зростає, коли звертаються до їх особистого досвіду та їх життя.

3. 3. Спільна діяльність як найважливіший інструмент педагога

Які педагогічні умови реалізації принципу дитиноцентризму?

Найважливіший інструмент педагога – *взаємини між учителем та учнем*. Без системних горизонтальних взаємин та діалогу нічого не спрацює. Учитель може бачити, що дитина чогось не знає чи не вміє. Але це не робить дитину гіршою за вчителя. Дитина, яка росте в рівноправних взаєминах, значно впевненіша в собі, має почуття власної гідності, вміє висловлювати свою думку. Врешті, її освітні результати набагато кращі.

Можна використовувати найрізноманітніші підходи та інструменти, але всі вони мають відповідати запитам дитини – тому, чого вона потребує саме зараз. Це завжди має бути індивідуальний підхід. Не учень має підлаштовуватися під школу чи вчителя, а навпаки.

У зв'язку з нововведеннями виникла проблема, яка виражається в необхідності постійної самоосвіти, зміни способів спілкування і взаємодії не тільки з дитиною, а й усіма суб'єктами освіти. Тому основним завданням вчителя є правильний вибір методів та форм організації роботи з дітьми, інноваційні педагогічні технології, які оптимально відповідають поставленій меті розвитку особистості.

Принципово важливою стороною в дитиноцентричному підході є позиція дитини в освітньому процесі, ставлення до дитини з боку дорослих. Дорослий у спілкуванні дотримується положення «Не поруч, не над, а разом». Його мета – сприяти становленню дитини як особистості.

Диференційований підхід у вихованні та навчанні дітей можуть забезпечити особистісно-орієнтовані технології, які ставлять в центр всієї освітньої системи особистість дитини, забезпечення комфортних, безконфліктних і безпечних умов її розвитку, реалізації її природних потенціалів.

Особистість дитини в цій технології не просто суб'єкт, а суб'єкт пріоритетний, вона є метою всієї освітньої системи. Основною формою взаємодії з педагогом є їх спільна діяльність. Психологи виділяють три можливі форми організації спільної діяльності:

- спільно-індивідуальна діяльність, яка передбачає вирішення кожним учасником частини загального завдання незалежно один від одного;
- спільно-послідовна діяльність – спільне завдання виконується послідовно кожним учасником;
- спільно-спільна діяльність – одночасна взаємодія кожного учасника з усіма іншими.

Оптимальними в умовах спільної діяльності є малі групи дітей (по 5-6 осіб). Спільна діяльність є умовою освоєння учнем позиції суб'єкта діяльності, в процесі якої задовольняються інтереси, схильності, потреби, бажання дитини, розвивається її творчий потенціал, формуються особистісні якості (активність, ініціативність, самостійність, креативність).

У самому загальному вигляді структура спільної діяльності дітей і педагога може бути визначена наступним чином:

- постановка вчителем або дітьми пізнавального, проблемного чи іншого завдання і прийняття його всіма учасниками;
- процес спільної діяльності – аналіз завдань, висування дітьми власних ідей щодо способів її вирішення або обговорення і вибір кращих пропозицій;
- результати спільної діяльності, їх обговорення та оцінка (формувальне оцінювання).

Створювані педагогом у процесі взаємодії з дітьми ситуації, орієнтовані на особистісний розвиток (ситуація успіху, ситуація, звернена до особистого досвіду дитини, ситуація вибору завдання, обладнання, вибору партнера для діяльності тощо) повинні надавати можливість дитині реалізувати себе як особистість.

З точки зору дитиноцентричного підходу особистість дитини є пріоритетним суб'єктом, саме її розвиток є головною метою всієї освітньої системи. Головне, про що варто завжди пам'ятати педагогу, полягає в тому, що діти повинні відчувати повагу і підтримку в усі своїх творчих починаннях. Педагог і дитина повинні працювати в команді, спільно досягаючи поставлених перед собою завдань, що власне і буде сприяти розвитку особистості, особистісному зростанню дитини.

Ключові поняття і ланки особистісно-орієнтованого навчання такі: особистісно-орієнтований підхід, індивідуальність, особистість, самовираження, суб'єкт, суб'єктивний досвід, стратегія пізнання, траєкторія розвитку особистості, пізнавальний стиль учнів, Я-концепція, навчальний стиль учителя.

Впроваджуючи принцип дитинцентризму в освітній процес учитель найчастіше застосовує такі технології, засновані на особистісно-орієнтованому підході, як: педагогіка співробітництва, технологія повного засвоєння знань, адаптивна система навчання, технологія дослідницького навчання, технологія ігрового навчання, технологія різнорівневого навчання, диференціація та індивідуалізація навчання. Дотримуючись принципів дитиноцентризму та особистісно-орієнтованої моделі навчання педагог має врахувати певні позиції:

✓ *Опора на суб'єктивний досвід учнів*

Ця позиція ґрунтується на тому, що особистісно-орієнтоване навчання спрямоване на розкриття змісту індивідуального досвіду кожного учня. З цією метою необхідно узгодити суб'єктивний досвід дитини та зміст навчального заняття. Професійне завдання педагога полягає в тому, щоб враховувати та шанобливо ставитися до будь-якого висловлення думки учня щодо теми уроку. При такому підході учні будуть прагнути до того, щоб їх почули, і відповідно, намагалися висловитися на цю тему, запропонувати свої варіанти, привести приклад зі свого життєвого досвіду. Учитель повинен ініціювати дітей на таке спілкування.

✓ *Знання психофізичних особливостей кожного учня*

Підбір дидактичного матеріалу для організації особистісно-орієнтованого уроку вимагає від педагога знань про індивідуальні перемоги та складнощі кожного учні у роботі з певним матеріалом. Дидактичний матеріал не повинен бути передбачуваним або нудним для учні. Форма і вид матеріалу повинні бути привабливими для дитини, а його дидактичні можливості практично невичерпні. При роботі з дидактичним матеріалом учневі слід надати можливість працювати не тільки з інструкцією, а й проявити індивідуальність і винахідливість. Такий матеріал можна назвати особистісно-орієнтованим.

✓ *Знання психофізичних особливостей кожного учня*

Підбір дидактичного матеріалу для організації особистісно-орієнтованого уроку вимагає від педагога знань про індивідуальні перемоги та складнощі кожного учні у роботі з певним матеріалом. Дидактичний матеріал не повинен бути передбачуваним або нудним для учні. Форма і вид матеріалу повинні бути привабливими для дитини, а його дидактичні можливості практично невичерпні. При роботі з дидактичним матеріалом учневі слід надати можливість працювати не тільки з інструкцією, а й проявити індивідуальність і винахідливість. Такий матеріал можна назвати особистісно-орієнтованим.

✓ *Рівні можливості учнів на уроці*

Організація особистісно-орієнтованого уроку передбачає таке навчальне спілкування, при якому учень є рівноправним учасником процесу. Учневі надається можливість вибрати для себе заняття, яке для нього цікаве, пізнавальне й корисне. Для того, щоб організувати урок подібним чином, педагог повинен знати пізнавальні, емоційні, волевові та мотиваційні особливості й потреби кожної дитини, тому вітається систематичне залучення психолога до діагностики дітей. Раніше вся система освіти прагнула розуміти дитину, давала дитині систему знань, яка їй потрібна, а ось почути дитину – це нове, основне, що було взято за основу нового стандарту. Голос дитини особливо цінний якщо ми не будемо його чути, не буде ніякої допитливості, довірливості (здатності до

опанування діяльності), ініціативності, готовності змінюватися. Це новий крок в розумінні дитинства.

Отже, можна зробити висновок, що спільна діяльність є важливим інструментом педагога, умовою реалізації принципу дитиноцентризму.

IV. РОЛЬ УЧИТЕЛІВ ЯК МЕНТОРІВ ТА КУРАТОРІВ, ЯКІ ПРАЦЮЮТЬ ДЛЯ РОЗВИТКУ СИЛЬНИХ СТОРІН УЧНІВ

План

4. 1. Нові ролі вчителя в парадигмі сучасної освіти.

4. 2. Роль учителів як менторів та кураторів, які працюють для розвитку сильних сторін учнів

Опис досягнутих результатів навчання

Слухачі курсів:

- ✓ усвідомляють нові ролі вчителя;
- ✓ систематизують вимоги до педагогів, як менторів та кураторів, які працюють для розвитку сильних сторін учнів.

Рекомендована література та онлайн-ресурси

1. Гусак В.М. Нові ролі педагога у контексті реформ сучасної української школи. Матеріали науково-практичної конференції «Педагогіка партнерства як основа розвитку суб'єктів освітньої діяльності в умовах НУШ» URL: <http://conf.zippo.net.ua/?p=79>

2. Кондратенко Л.О. Психологія первинної шкільної неспішності : монографія. Чернігів: Десна Поліграф. 2017. 488 с.

3. Коноваленко Ю. Тьютори, коучі, фасилітатори, ментори, наставники розбираємось хто це. URL: <http://hardkonovalenko.blogspot.com/2017/03/blog-post.html>

4. Концепція «Нова українська школа (2016, 27 жовтня). URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/novaukrainska-shkolacompressed>.

5. Мірошник З.М. Кореляція ролей вчителя початкових класів. Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія: Психологія, (45), 2011. С. 197-201.

6. Осадча К. Аналіз сутності поняття «тьюторська діяльність» у системі шкільної освіти. Науковий вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського, № 4 (55), 2016. С. 149-153.

7. Фісун О.В. Педагогічна фасилітація як багатозначний феномен. Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г.С.Сковороди. «Засоби навчальної та науково-дослідної роботи», Вип. 34, 2010, С. 133–139. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znphnpu_zntndr_2010_34_21

8. Швець Т. Тьюторські компетенції, або чому не кожний вчитель може стати тьютором. URL: <https://osvitanova.com.ua/posts/1404-tiutorski-kompetentsii-abo-chomu-nekozhenyi-vchytel-mozhe-staty-tiutorom>

Моє покликання – учитель <https://prezi.com/p/0rpztojtzwyt/presentation/>

4. 1. Нові ролі вчителя в парадигмі сучасної освіти

Якими мають бути «агенти змін» в Новій українській школі?

Потрібно усвідомити, що сьогодні *вчителі не є людьми, які мають найбільше знань*. Цю думку важко сприймають багато освітян, які пишаються своїми знаннями з предмету та стали експертами в певних дисциплінах. Вона не вкладається в традиційне розуміння того, ким є вчитель та яка його роль у навчанні. Тим не менше, у сучасних закладах освіти роль та цінність вчителя мають змінитися на агента змін, партнера, новатора, а ще: *ментора* – людини, яка завжди поруч і працює індивідуально з кожною дитиною, розвиваючи її здібності; *фасилітатора* – людини, що забезпечує успішну групову комунікацію; *тьютора* – ключову фігуру в дистанційному навчанні, що відповідає за проведення занять із учнями; *коуча* – тренера; *модератора* в індивідуальній освітній траєкторії дитини (направляє на отримання потрібної інформації,...); *куратора* – того, хто допомагає, направляє.

Розглянемо основні нові ролі педагога.

Учитель-фасилітатор (від англ. facilitate: сприяти, допомагати, полегшувати) – це вчитель, основне завдання якого полягає в стимулюванні самостійного пошуку інформації та спільної діяльності учнів. Фасилітація – це організація й управління процесом обговорення певних питань (тем) у групі людей на засадах гуманізму, особистісного саморозвитку, конструктивної взаємодії.

Мета учителя-фасилітатора – організувати спілкування всіх учасників обговорення, налагодити обмін думками таким чином, щоб діалог перейшов у конструктивне русло, розбіжності були подолані і вироблено прийнятне рішення. Фасилітатор має на меті допомагати, полегшувати, сприяти, створювати умови для самостійної роботи. Фасилітатор – це фахівець, який не зацікавлений у підсумках обговорення, з якимось конкретним рішенням, не бере прямої участі в обговоренні, але несе відповідальність за якісне виконання завдань і є супровідником навчальної групи у їхньому особистому розвитку.

Фасилітатор організовує роботу учнів, сприяє розвитку їх особистісних якостей, допомагає ідентифікувати проблеми і приймати рішення.

Умови фасилітації: проблемність навчання; глибока довіра та повага педагога до учнів; толерантне ставлення до учнів; забезпечення учнів інформаційними, дидактичними, матеріально-технічними ресурсами.

Роль фасилітатора потребує від педагога певних умінь:

- уважно слухати, спостерігати і запам'ятовувати хід подій і стиль поведінки учнів;
- налагоджувати ефективну комунікацію між членами навчальної групи;
- аналізувати і корегувати дії учнів;
- сприяти створенню моделі ефективної поведінки;
- забезпечувати зворотній зв'язок між учасниками освітнього процесу;

- знаходити та активізувати конструктивні моделі поведінки;
- викликати довіру учнів, бути терплячим;
- бути справедливим, обирати нейтральну позицію при оцінюванні роботи.

Учитель-тьютор (від англ. tutor – учитель) – особа, що веде індивідуальні або групові заняття із учнями, наставник, репетитор, опікун.

Тьютор – це спеціаліст із формування майбутнього, який має розгледіти потенціал і сприяти його реалізації. Тьютор наповнює життя учнів подіями і «пробами сил», в яких постійно набувається новий досвід, формується образ майбутнього, твориться особистісний сенс і зберігається індивідуальність.

Тьютор володіє сучасними освітніми технологіями, є фахівцем в своїй педагогічній сфері. Уважно слідкує за соціалізацією, спілкуванням, вихованням учнів. Його думка неодмінно вагома, а підтримка авторитетна. Дії тьютора відповідають ролі, яку він виконує в кожній конкретній ситуації: як наставник – проводить дитину до мети; як тренер – ставить правильні досяжні цілі та мотивує; як репетитор – заповнює прогалини у знаннях; як коуч – дає дитині збагнути, що саме є значущим; як психолог – підтримує і допомагає долати труднощі; як адвокат – захищає інтереси дитини.

З вчителем з тьюторською позицією учню хочеться вдосконалюватися, розкриватися та розвиватися. Особисті стосунки виступають ключовим чинником прогресу учнів. В основі стосунків такого вчителя і учня мають лежати довіра, повага та великодушність. Коли вчитель прагне побудувати хороші стосунки зі своїми учнем, він може розгледіти його сильні сторони, мінімізувати дію слабких та приділити більше уваги його інтересам. Василь Сухомлинський писав: «Якщо вчитель став другом дитини, якщо ця дружба осяяна благородним захопленням, поривом до чогось світлого, розумного, у серці дитини ніколи не з'явиться зло».

Учитель-коуч (від англ. coach –тренер) – той, хто займається тренерством, допомагає людині досягати її життєвих цілей. Коуч допомагає знайти відповіді на запитання підопічних, відпрацьовує до автоматизму різні життєві та професійні ситуації. Коучинг (англ. coaching – тренерство) – процес, під час якого людина або група людей навчаються і набувають певних навичок. Джерела коучингу лежать у спортивному тренерстві, позитивній, когнітивній й організаційній психології, в уявленні про усвідомлене життя й можливості постійного й цілеспрямованого розвитку людини.

Отже, можна зробити висновки:

Розбудова української національної школи вимагає від педагога високої педагогічної культури та методичної майстерності. Виконання вчителем сучасної школи різних ролей розширює можливості як учнів, так і вчителів, тим самим суттєво покращує освітній процес. Головне завдання вчителя – створити умови для розвитку учня, його здібностей, творчого сприйняття знань, мотивувати до вивчення предметів. Сучасний педагог має досконало знати теорію і практику компетентнісного, особистісно зорієнтованого, діяльнісного підходів; керуватися в своїй роботі вимогами Державного стандарту; розуміти значення основної навички ХХІ століття – вміння самостійно вчитися впродовж всього життя. демонструвати універсальні і предметні способи дії, створювати умови для набуття життєвого досвіду, бути партнером учнів та батьків. Спонукає учнів навчатися впродовж життя може тільки той, хто сам постійно навчається, опановує та застосовує сучасні педагогічні технології, інтерактивні методи навчання і виховання; прагне самовдосконалення, творчого підходу та раціоналізму; має активну життєву позицію.

4.2. Роль учителів як менторів та кураторів, які працюють для розвитку сильних сторін учнів

Хто ж потрібен сучасному учневі?

Українська школа буде успішною, коли до неї прийде успішний учитель. Сучасний учитель – це творча особистість, який повинен бути активним, комунікабельним, динамічним, працездатним, вольовим, впевненим у собі, толерантним, висококомпетентним, здатним до навчання протягом всього життя.

Одна з основних цінностей учителя нині в тому, щоби розуміти потреби дитини та надавати їй необхідну підтримку, а також використовувати розуміння того, що хоче дитина для свого розвитку. Ментор не є класним керівником. Це різні ролі.

Роль ментора – забезпечити проривний результат учня за допомогою фокусування на індивідуалізованому навчанні, яке враховує здібності, таланти й зацікавлення учня. Ментор відіграє головну роль, хоча може мати помічників у своїй роботі, наприклад, куратора.

Ментор слідкує за академічним прогресом дитини, її психологічним та емоційним станом. Ментор – це та людина, яка завжди поруч і працює індивідуально з кожною дитиною, розвиваючи її здібності.

Що саме робить ментор?

✓ Проводить інтерв'ю з батьками та учнем як до початку навчання, так і на початку наступного навчального циклу. Очікування фіксують у тристоронньому меморандумі (у формі, відповідній та доступній для віку дитини).

✓ Складає індивідуальний план розвитку дитини і представляє його іншим вчителям школи.

✓ Тричі на рік зустрічається з родиною індивідуально, надаючи повний аналіз дитини за всіма аспектами її розвитку.

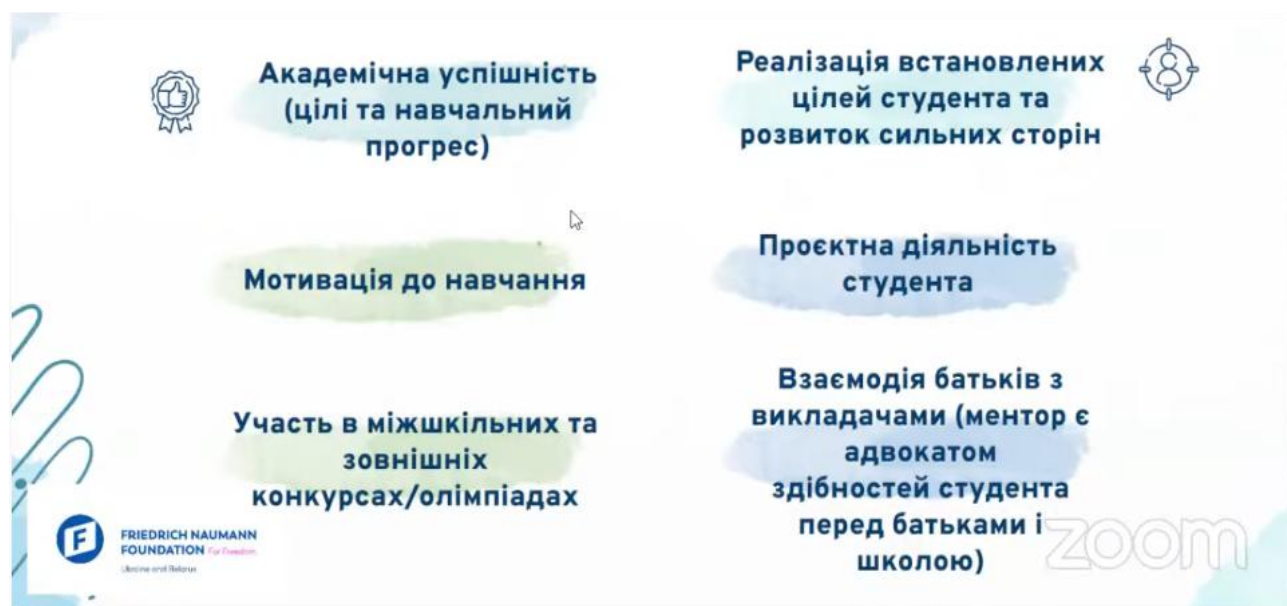
✓ Спілкується з батьками з поточних питань, за потреби звертається за підтримкою від батьків чи вирішенням невідкладних ситуацій.

✓ Залучає психологів та фахівців для розв'язання психологічних питань.

✓ Проводить організаційні й дисциплінарні брифінги, окремі заняття з учнями, а також індивідуальне спілкування.

– Фіксує результати й аналізує все, що відбувається з учнем.

➤ *Основна зона відповідальності ментора*

Тобто, *ментор* – це своєрідний адвокат дитини, який обстоює її інтереси. Бувають ситуації, коли батьки погано відчують свою дитину, і тоді ментор, з огляду на індивідуальний аналіз та тестування дитини повинен донести батькам сильні сторони дитини.

Тому на зустрічах завдання ментора – не пожалітися батькам про те, яка дитина погана, чи розповісти, що учню не вдається, а підтримати дитину і

спрямувати розвиток її сильних сторін. Дитина має довіряти своєму ментору і знати, що він зацікавлений у тому, аби вона була успішною.

Загальні батьківські збори не проводяться, оскільки індивідуальні зустрічі є набагато результативнішими.

Замовник роботи ментора – насамперед учень, потім – батьки, і лише потім школа.

Ментор знаходить компроміс між очікуваннями цих трьох замовників: підтримує мрії, плани, інтереси та здібності учня, враховує ідеальний портрет дитини за версією батьків та спрямовує зусилля на розвиток масштабної особистості й академічні досягнення.

Водночас буває, що учень приходить до ментора і просить пояснити батькам своє небажання відвідувати, наприклад, танцювальний гурток. Тоді ментор, як адвокат, розмовляє з батьками і пропонує варіанти заміни гуртка відповідно до схильностей дитини.

У молодшій школі саме ментор викладає основні предмети й підтримує дітей. У старшій школі учні самі обирають собі ментора серед учителів. Того, кому вони довіряють і хто буде займатися індивідуальним планом розвитку сильних сторін.

Працювати на результат допомагає педагогіка партнерства, тобто співпраця між учителем, учнем та батьками, оскільки всі вони є рівноправними учасниками освітнього процесу, добровільними та зацікавленими односторонніми, які мають спільні мету та прагнення.

Основні принципи такого підходу:

- ✓ повага до особистості;
- ✓ доброзичливість і позитивне ставлення;
- ✓ довіра у взаєминах;

- ✓ діалог / взаємодія / взаємоповага;
- ✓ соціальне партнерство (рівність сторін, добровільність прийняття зобов'язань, виконання домовленостей);
- ✓ розподілене лідерство (проактивність, право вибору та відповідальність за нього, горизонтальність зв'язків).

Учитель НУШ повинен:

- ✓ поважати кожну дитину;
- ✓ вірити в успішність кожної дитини;
- ✓ бути чесними і визнавати власні помилки;
- ✓ вміти слухати й дотримуватися конфіденційності;
- ✓ бути послідовними й справедливими;
- ✓ мати високі очікування щодо кожного учня, у тому числі учнів з особливими освітніми потребами;
- ✓ цінувати особисті зусилля дітей;
- ✓ організовувати стимулююче навчальне середовище;
- ✓ постійно поновлювати свої знання про дитячий розвиток.

Сьогодні педагогам варто також знайти способи віртуального навчання, орієнтованого на учня. Адже ці принципи ще легше застосувати під час дистанційки. Гейміфікація, сценічні презентації, які учень може провести як вебінар, онлайн-конкурс – усе це якнайкраще єднається з принципами дитиноцентричного навчання. І якщо казати про мотивацію, можливо, це найкращий спосіб збирати учнів біля моніторів. Таке дистанційне навчання може бути дійсно високоякісним.

➤ *Роль класного керівника*

Основна мета роботи класного керівника – створення колективу, сильної команди та дружньої атмосфери в класі.

Зони відповідальності класного керівника:

- ✓ формування правил класу;
- ✓ організація учнівського самоврядування;
- ✓ заохочення класу до участі в командних змаганнях;
- ✓ організація спільних ігор, походів, екскурсій;
- ✓ вирішення конфліктів (обов'язково із залученням ментора) та побутових питань;
- ✓ забезпечення участі класу в академічних подіях;
- ✓ інформування батьків і учнів.

Ролі ментора та класного керівника / куратора є рівноцінними, проте кожен із них має свою зону відповідальності.

Вони співпрацюють, розуміючи, що дитина проявляє себе по-різному в колективі та індивідуально. Саме в такій співпраці можна досягти високих результатів.

Отже, можна зробити висновки:

Орієнтоване на учнів навчання не зменшує ролі вчителів. Натомість воно вимагає використати їхній досвід різними способами для збільшення залученості учнів, вчитися створювати навчальне середовище, завдання, які дозволяють заглиблюватися в знання та відшліфовувати навички. Саме вчителі допомагають школярам скласти їхні навчальні плани та забезпечують їх відповідність стандартам навчання. Без цього процес може стати стихійним, і важко гарантувати якість освіти.

Школа без вчителя, який несе місію, не може бути успішною. Комуś краще виходить бути вчителем-ментором, хтось краще працює зі старшими дітьми. Не всі можуть бути тьюторами, не всі можуть бути класними

керівниками, так само як не всі можуть бути хорошими вчителями. Нав'язати якісь ролі неможливо. Якщо немає внутрішнього покликання, то можна навчитися інструментам, але вони не будуть ефективними.

Учитель – візитівка реформи, головний рушій змін. Тому умотивований, готовий до змін власного мислення педагог, що володіє новітніми компетенціями та інструментами – головна мета НУШ. Її ж пріоритет – забезпечити професійне й особисте зростання вчителя, підвищити соціальний статус. Аби вони надихались самі й надихали інших.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ ТА ПРАКТИЧНІ РОБОТИ

ЧАТ 1

Прошу знайти відповідь на одне із питань (на Ваш вибір) та написати відповідь у дописах каналу «МОДУЛЬ 1». Перед відповіддю поставте номер запитання, на яке відповідаєте.

Питання для обговорення у чаті:

- 1. Які ціннісні орієнтири нової української школи найактуальніші для Вашої педагогічної діяльності?*
- 2. Як Ви оціните за 12-бальною шкалою вмотивованість до змін та реалізації реформи НУШ педагогів Вашого закладу освіти?*
- 3. Поясніть один із принципів реалізації ідей дитиноцентризму, враховуючи власний педагогічний досвід.*
- 4. Які ідеї дитиноцентризму, як одного із ключових засад реформи, повністю реалізовані в освітньому процесі Вашої школи?*
- 5. Які ідеї дитиноцентризму реалізовувати найскладніше? Чому?*
- 6. Які «підводні камені» має особистісно-орієнтована модель освіти та абсолютизація дитиноцентризму?*

ЧАТ 2.

Прошу знайти відповідь на одне із питань (на Ваш вибір) та написати відповідь у дописах каналу «МОДУЛЬ 2».

Перед відповіддю поставте номер запитання, на яке відповідаєте.

Питання для обговорення у чаті:

1. Чи вдалося за часи незалежності України створити належні умови для реального впровадження особистісно-зорієнтованої моделі освіти? Обґрунтуйте відповідь.

2. Які шкідливі стереотипи щодо статі, національності, культури сім'ї впливають на ставлення окремих учителів до учнів і впливають на викладання навчального предмету?

3. Чи всі індивідуальні особливості дитини впливають на успішність навчання? Чи можливо їх врахувати одночасно при плануванні і здійсненні освітнього процесу?

4. Чи сприятимуть знання вчителем свого провідного типу інтелекту покращенню навчання учнів? Як саме?

5. Прокоментуйте відмінність у розумінні термінів «научуваність (здатність до навчання)» та «навченість».

6. Прокоментуйте основне призначення та обов'язкові складові психолого-педагогічної характеристики учня.

ПРАКТИЧНА РОБОТА 1

Активність 1. Опрацюйте текст Концепції «Нова українська школа». Пройдіть [тест](#) та [опитування](#), які розміщені у верхніх вкладках каналу «МОДУЛЬ 1».

Орієнтовний час: 45 хв.

Активність 2. Знайдіть у тексті Концепції «Нова українська школа» цитати, у яких наведено тлумачення поняття «дитиноцентризм». Відповідь запишіть у Дописах каналу «МОДУЛЬ 1».

Орієнтовний час: 45 хв.

Активність 3. Продивіться презентації та кліпи, розміщені у верхніх вкладках каналу «МОДУЛЬ 1». Випишіть на дошці Padlet, розміщеній у верхній вкладці «Практична робота 1» каналу «МОДУЛЬ 1», основні ідеї дитиноцентризму, актуальні для Нової української школи (за зразком).

Орієнтовний час: 45 хв.

ПРАКТИЧНА РОБОТА 2

Активність 1. Виділяють чотири групи індивідуальних відмінностей. Визначте, до якої групи відноситься наведені індивідуальні відмінності <https://learningapps.org/watch?v=phz1xpjmj23>

Орієнтовний час: 45 хв.

Активність 2. Розгляньте особливості кожного з 8-ми типів МІ (множинного інтелекту) Г. Гарднера, користуючись додатковими матеріалами «Концепція множинного інтелекту Г. Гарднера», «Типи інтелекту (Г. Гарднер)», які знаходяться у вкладці Файли, каналу Модуль 2.

Виконайте **Тест на тип інтелекту** за теорією Г. Гарднера, в якому є 45 запитань зі шкалами для відповідей. Думайте над відповіддю скільки потрібно. Наприкінці тесту ви отримаєте діаграму, з якої зрозумієте, який саме тип інтелекту у Вас домінує.

<https://www.idrlabs.com/ua/multiple-intelligences/test.php>

Запишіть під назвою домінуючого типу інтелекту своє ім'я та прізвище.

<https://padlet.com/sumypanchenko/20-03-23-vdcwuj0zyy4no6jg>

Орієнтовний час: 120 хв.

Активність 3.

1) Підготуйте психолого-педагогічну характеристику на одного із своїх учнів, враховуючи групи індивідуальних відмінностей та навчальних

можливостей, розглянутих у 2 модулі курсів як план для вивчення Вами індивідуальності дитини.

2) Покладіть підготовану психолого-педагогічну характеристику учня у папку з відповідною назвою «Психолого-педагогічні характеристики» вкладка Файли каналу Модуль 2.

Орієнтовний час: 120 хв.

ПІДСУМКОВЕ ЗАНЯТТЯ

Роль учителя як ментора та куратора, який працює для розвитку сильних сторін учнів

Завдання 1. Представлення та обговорення узагальнених результатів опитування «Забезпечення дитиноцентрованого навчання учнів (самооцінювання)»

Найсильнішою стороною мого індивідуалізованого викладання навчального предмету є...

Я б хотів (хотіла б) впроваджувати при викладанні свого предмету наступні прийоми індивідуалізації...

Деякі проблеми, з якими я можу зустрітися, є такими...

Я можу вирішити ці проблеми шляхом...

Завдання 2. Колеги, діти хочуть більше нестандартної діяльності і можуть організувати її самі! Прошу Вас виконати у командах творчі завдання з використанням ІКТ та інструментів дистанційного навчання, а після курсів – запропонувати такі ідеї учням:

☺ ***Підготувати презентацію (5-6 слайдів) – невеличку доповідь на тему «Учитель в Новій українській школі» з обов'язковим візуальним оформленням /картинками /фото/музичними композиціями /проєктами /відео. Зверніть увагу на грамотність, структуру та усну доповідь. Презентація може бути спільним продуктом учасників команди.***

☺ ***Підготувати проєкт статті на сайт школи «Корпоративне підвищення кваліфікації педагогів школи: позитивні аспекти досвіду» з обов'язковим візуальним оформленням /картинками/фото/скрінами /відгуками колег. Зверніть увагу на грамотність, логічність та стислість викладу. Стаття може бути спільним продуктом учасників команди***

☺ **Створити настільну гру до теми підсумкового заняття «Нові ролі сучасного вчителя»** (можна за зразком ігор, які вже існують).

☺ У такому випадку обов'язково треба добре мати матеріал (зміст тексту), розуміти його та вміти будувати причинно-наслідкові зв'язки. Команда розподіляє ролі, продумує, як до такого виду діяльності залучити усю групу (25 педагогів) чи розбити її на команди, чи створити більшу кількість роздаткового матеріалу тощо. Визначте мету гри, які навички вона «прокачує» і що практично дає: не лише як розвага, а саме як навчальна діяльність.

☺ **Вигадати гру-квест «НУШ: що змінюється для вчителів?»**. Як показує практика, діти дуже люблять квести і просять влаштовувати їх якомога частіше. Але за квестом стоїть велика підготовча робота. Продумайте логіку гри, кількість команд, гравців, локації, цікаві завдання, які учасники повинні виконати. Такий вид діяльності є дуже прикладним, корисним, системним. До того ж колеги зможуть оцінити ігрову діяльність.

☺ **Влаштувати вікторину «Що? Де? Коли?» на тему «Дитиноцентризм: у пошуках істини»**. Залежно від обсягу й ситуації її може розробити один слухач або команда. Вони вивчають принципи гри, продумують її хід (тут можна обрати класичний чи спортивний варіант), кількість питань, систему балів, час гри – на скільки вона розрахована.

☺ **Скласти сценарій концертно-розважальної програми до Дня учителя з тематичними номерами**

ДОВІДКОВО-ДІАГНОСТИЧНІ МАТЕРІАЛИ

ТИПИ ІНТЕЛЕКТУ

Серед найбільш досліджуваних явищ у індивідуальних відмінностях дитини є *інтелект*.

Інтелект вивчається насамперед з точки зору продуктивності та здатності виконувати завдання в навчальній, трудовій діяльності та повсякденному житті. Також вивчається його стабільність з часом, якщо вона зростає або зменшується в міру зростання, які фактори її збільшують (ефект Фліна), різниця між статями та спадковість та вплив навколишнього середовища.

Вчений Г. Гарднер стверджує, що є **8 типів інтелекту**:

- 1) *тілесно-кінестетичний*
- 2) *вербально-лінгвістичний*
- 3) *візуально-просторовий*
- 4) *натуралістичний*
- 5) *музичний*
- 6) *логіко-математичний*
- 7) *міжособистісний*
- 8) *екзистенціальний*

Вважається, що в кожній дитині домінують один або два з них. Завдання як батьків, так і вчителів – розпізнати, який саме тип інтелекту має дитина, щоби розвивати його з раннього віку, добирати такі завдання, які розвиватимуть сильні сторони, будувати відповідний індивідуальний план та навчальну програму.

Академічна успішність, безумовно, важлива, але настільки ж важливий і розвиток сильних сторін дитини, схильностей до малювання, музики чи спорту.

1. Тілесно-кінестетичний інтелект

Якщо в дитини такий тип інтелекту, то важливо давати їй багато рухатися, регулярно проводити досліди та експерименти на будь-які теми, проявляти творчість у малюванні, ліпленні, влаштовувати театральні вистави та використовувати пісок, крупи та різні текстури для навчання й розвитку.

2. Вербально-лінгвістичний інтелект

Дітям із таким типом інтелекту важливо влаштовувати марафони з читання (обираючи крижки за зацікавленнями дитини), запропонувати вести щоденник або блог, писати книги (наслідуючи жанр улюбленої книги), проводити інтерв'ю або опитування (говорити на теми, які подобаються дитині), журналістське розслідування.

3. Візуально-просторовий інтелект

Діти, які мають цей тип інтелекту, можуть стати художниками, архітекторами або фахівцями в подібних сферах. Для них важливо використовувати такі різновиди розвитку: картографія, фотоблог (інстаграм-сторінка), художня творчість, інжиніринг (3D-моделювання) та квести.

4. Натуралістичний інтелект

Таким дітям важливо дати можливість піклуватися про тварин або доглядати за рослинами, вести щоденник спостережень будь-яких змін у природі, дослідити карту тваринного світу, створити власну енциклопедію, відвідувати заповідники та виставки, де вони зможуть спостерігати на вивчати рослинний і тваринний світ.

5. Музичний інтелект

З дитиною, яка має цей тип інтелекту, важливо вгадувати мелодії, імітувати звуки та відтворювати ритми – від простих до складних, використовувати диктофон для запису, озвучувати фільми та мультфільми різними голосами (дубляж), влаштовувати домашні концерти, відвідувати музеї музичних інструментів та концерти.

6. Логіко-математичний інтелект

Цей тип інтелекту добре розвивати за допомогою настільних ігор, книжок-детективів, гри «Що? Де? Коли?» та стратегічних ігор, а також планування бюджету.

7. Міжособистісний інтелект

Розвивати такий тип інтелекту потрібно спільними (груповими) проєктами, публічними виступами, проведенням інтерв'ю та анкетуванням із подарунками, влаштуванням вечірок для друзів.

8. Екзистенціальний інтелект

Для розвитку цього типу інтелекту ідеально пасують ведення щоденника емоцій, втілення індивідуальних проєктів, такий дитині необхідно мати особистий простір, щоби проводити час наодинці. Оскільки такі діти небалакучі, їхні власні переживання можна попросити намалювати на папері, щоби батьки і вчителі могли розуміти, що відбувається з дитиною.

Крім того, розглядаються крайнощі: *інтелектуальна недостатність та обдарованість*. Одиниця виміру, яка використовується для вимірювання – коефіцієнт інтелекту (IQ).

Концепція множинного інтелекту Говарда Гарднера

Відмінності в навчанні залежать не тільки від віку учня або рівня розвитку, на якому він знаходиться, – учні одного віку або учні одного рівня розвитку також можуть навчатися по-різному. Наприклад, теорія множинного інтелекту ставить під сумнів концепцію, згідно з якою здібності до навчання або розумову обдарованість можна вимірювати єдиним показником або бальним коефіцієнтом – коефіцієнтом розумових здібностей IQ (IQ – «intelligence quotient» – широковідомий тест для визначення розумових здібностей). Ця теорія стверджує, що існує принаймні вісім різних типів інтелекту. Інформація, наведена на наступних сторінках, знайомить Вас з цією теорією.

У теорії множинного інтелекту висунуто дві основні ідеї. Відповідно до першої – усім людям – і дітям, і дорослим – властиві тією чи іншою мірою всі принаймні вісім типів інтелекту. Друга ідея базується на думці про те, що внаслідок нашої генетики та нашого оточення немає двох людей з абсолютно тотожним профілем здібностей. Це означає, що не існує двох людей, які б навчалися в абсолютно однаковий спосіб. Наприклад, деякі люди мають більш високу просторову обдарованість, а інші – кращі логічні здібності. Зазвичай, люди мають складний інтелект, який у різних пропорціях складається з різних типів інтелекту, серед яких провідними у кожної людини є три- чотири типи.

Усі вправи та проекти варто розробляти таким чином, щоб допомагати учням розвивати різноманітні складові їх інтелекту. Такий розвиток робить навчання частиною всього життя.

Вербально-лінгвістичний інтелект (Вербальна обдарованість)

Ознаки	Вправне використання слів, люблять експериментувати зі словами, демонструють обдарованість у сфері вербальної майстерності: слуханні, виступах, читанні та письмі
Вподобання	Читання, оповідання історій, розв'язування кросвордів, усні обговорення або дебати, написання звітів, виступи, проведення інтерв'ю, створення девізів, ведення журналів або щоденників, розроблення вербальних ігор, писання листів, віршів, оповідань та репортажів
Ефективні засоби навчання	Читання цікавих книжок, ігри зі словами або виконання завдань на картках, прослуховування аудіозаписів розповідей, використання різноманітних комп'ютерних технологій, участь в обговореннях та дискусіях
Професії, що найкраще підходять	Бібліотекар, фахівець з продажів, працівник архіву, перекладач, політик, адміністративні посади різних рівнів: від членів наглядових рад до музейних хранителів; фахівець з мовних розладів, письменник, ведучий радіо- або телевізійних програм; журналіст; юрист; секретар, вчитель мови
Відомі особистості	Уільям Шекспір, Джоан К. Роулінг, Анна Франк, О. Пушкін, Леся Українка, Янка Купала, Ліна Костенко
Комп'ютерні програми, що викликають інтерес	Текстовий редактор, електронна пошта, комп'ютерні видавничі системи, публікації в Інтернеті

Логіко-математичний інтелект (Обдарованість у сфері чисел та умовиводів)

Ознаки	Схильність до оперування числами, умовиводів та розв'язання проблем: розуміється на зіставлянні структур та встановленні зв'язків
Вподобання	Шахи, комп'ютери, експериментування, класифікація або структурування фактологічних матеріалів, побудова зв'язків, дедуктивних умовиводів; використання формул, логічні та/або сюжетні проблеми, головоломки, аналізування даних, використання графічного відображення даних

Ефективні засоби навчання	Класифікація та встановлення причинно-наслідкових зв'язків, ігри з числами та логічні ігри, розгадування різноманітних загадок.
Професії, що найкраще підходять	Бухгалтер, аудитор, фахівець із закупівель, математик, вчений, винахідник, статистик, дослідник, комп'ютерний програміст, економіст, інженер, вчитель з природничих дисциплін.
Відомі особистості	Альберт Ейнштейн, Архімед, Ісаак Ньютон, Галілео Галілей, К.Е. Ціолковський, В. М. Глушков, С. П. Корольов, Ю. Кондратюк, Біл Гейтс
Комп'ютерні програми, що викликають інтерес	Обчислювальні програми та пристрої, пошукові системи, електронні таблиці та бази даних

Візуально-просторовий інтелект (Образна обдарованість)

Ознаки	Здатність точно уявляти, тонка чутливість до найдрібніших зорових наочних деталей, зацікавленість графічними образами, таблицями або малюнками
Вподобання	Головоломки із лабіринтами або «пазли»; малювання, створення графіків, плакатів, дизайн; зйомка відеофільмів або фільмів; створення фотоальбомів, колажів, скульптур; робота з графічними елементами, використання кольору та форми; робота з картами, таблицями, ілюстраціями
Ефективні засоби навчання	Експерименти з кольорами, експериментування з графічними об'єктами, вдосконалення навичок спостереження, знаходження виходів із лабіринтів або розв'язання інших просторових головоломок, вправи з образами та активне фантазування, використання картинок, графіків та карт
Професії, що найкраще підходять	Інженер, топограф, архітектор, містопланувальник, дизайнер, оформлювач інтер'єрів, фотограф, викладач-мистецтвознавець, скульптор, винахідник, картограф, штурман, пілот, ландшафтний дизайнер
Відомі особистості	Пабло Пікассо, Мікеланджело, Леонардо да Вінчі, О. Роден, М. Реріх, Марія Приймаченко, Катерина Білокур, Казимир Малевич
Інтерес до комп'ютерних програм	Цифрові фото- та відео-камери, мультимедійні презентації, сканери, робота з анімацією, графічні редактори

Кінестетичний інтелект (Моторно-рухова вправність усього тіла)

Ознаки	Для унаочнення своїх ідей активно користуються власним тілом, виразною мімікою, жестами; спритні у практичних вправах та іграх, мають добре розвинену тактильну чутливість
Вподобання	Ігри, практичні вправи, побудова конструкцій, танці, рольові ігри, показ сценок або драматична гра, створення моделей, настільні ігри, «пазли», спортивні ігри
Ефективні засоби навчання	Ігри з кубиками та іншими конструкційними матеріалами, танці, різноманітні рухливі спортивні заняття, участь у театралізованих виставах або інсценізаціях та використання пристроїв-маніпуляторів
Професії, що найкраще підходять	Фізіотерапевт, спортсмен, організатор дозвілля, танцюрист, актор, фермер, вогнеборець, механік, тесля, хірург, ремісник, робітник на виробництві, хореограф, вчитель фізкультури
Відомі особистості	Ілюзіоністи Ігор Кіо та Д. Копперфілд, Володимир Кличко, Девід Бекхем, Серж Лифарь, Майя Плісецька, Сергій Бубка, Андрій Шевченко
Інтерес до комп'ютерних програм	Комп'ютерні симуляції, управління з мишкою, джойстиком

Міжособистісний інтелект (Здатність відчувати людей)

Ознаки	Помітний інтерес до людей, високий рівень товариськості, приязність, прагнення до взаємодії та приналежності до спільноти, вміння відчувати настрій, ставлення та бажання інших людей
Вподобання	Відкрите спілкування з вчителем та однокласниками, готовність ділитися думками, сприйняття зворотного зв'язку, участь у групових проектах, передача нових знань іншим, навчання від оточення поза межами школи, зацікавленість в інших поглядах, проведення інтерв'ю.
Ефективні засоби навчання	Спільні ігри та стратегії, групові проекти та їх обговорення. Книжки та матеріали про різні культури, інсценізації та ролеві ігри, співпраця.
Професії, що найкраще підходять	Вчений, винахідник, адміністратор, шкільний керівник, директор з персоналу, арбітр, соціолог, фахівець з продажів, соціальний працівник, психолог, медична сестра, фахівець зі зв'язків з громадськістю, менеджер із туризму, політик, консультант.

Відомі особистості	Уінстон Черчіль, мати Тереза, Опра Уінфрі, Ш. Амонашвілі, А.Макаренко, В. Сухомлинський
Інтерес до комп'ютерних програм	Колективні інтерактивні Інтернет-проекти, форуми, чати та листування, соціальні мережі

Музичний інтелект (Музична обдарованість)

Ознаки	Відтворює мелодії, співає у правильній тональності, тримає ритм, любить співати, має чутливість до звуків та ритму, образів та музичного відтворення
Вподобання	Співи, вистукування ритму, пісні, музичні інструменти та музичні вправи, використання ритміки як засобу навчання, створення мелодій, зміна слів у піснях, створення музичних ігор або колажів, виготовлення музичних інструментів
Ефективні засоби навчання	Прослуховування різних музичних записів, участь у ритмічних іграх та вправах, гра на різних інструментах; придумування назв пісень, які розкривають зміст; використання в проектах або презентаціях звуків навколишнього середовища, музичних фрагментів
Професії, що найкраще підходять	Диск-жокей, диригент, виробник музичних інструментів, настроювач піаніно, пісняр, звукоінженер, звукорежисер, хормейстер, вчитель музики, музичний терапевт, виконавець музики та пісень
Відомі особистості	Бетховен, Герберт фон Кароян, П. Чайковський, Д. Бортнянський, К.Леонтович, Софія Ротару
Інтерес до комп'ютерних програм	Цифрова музика, інтерактивні Інтернет-ігри, мультимедійні презентації, комп'ютерні компакт-диски

Внутрішньо-особистісний інтелект (Здатність до самоаналізу)

Ознаки	Чіткі уявлення про себе, повага до власних почуттів, цінностей та ідей; зазвичай віддає перевагу роботі на самоті
Вподобання	Ведуть журнал або щоденник, записують свої почуття щодо предметів та явищ, обмірковують власні сильні сторони, виконують самостійні проекти, самостійно реєструють хронологію роботи, розробляють власні графіки діяльності, виконують до кінця класну роботу, дають собі час на розмірковування, використовують навички та стратегії мислення вищих рівнів та різні стратегії мислення

Ефективні засоби навчання	Участь у незалежних проектах; читання просвітницьких та науково-популярних книжок; ведення журналу спостережень, щоденника навчання; участь в іграх та вправах, які вимагають фантазування та уяви; схильність до усамітнення для роздумів, самоаналізу
Професії, що найкраще підходять	Психіатр, священник, вчитель з теології, працівник з догляду за дітьми, консультант, лікар, фахівець з планування програм, приватний підприємець, активіст, харизматичний оратор, вчитель
Відомі особистості	Махатма Ганді (один із керівників визвольного руху в Індії), Гелен Келер (сліпоглухоніма американська письменниця), М. Амосов, Григорій Сковорода
Інтерес до комп'ютерних програм	Інтернет-опитування, інтерактивні форми, проекти в реальному часі, цифрові портфоліо із самооцінюванням

Натуралістичний/природознавчий інтелект (Чутливість до природи)

Ознаки	Захоплення природним світом рослин та тварин, отримання нових знань з мандрівок на природі, здатність помічати найтонші відмінності в деталях, спостережливість
Вподобання	Перебування в природному середовищі, класифікація видів рослин та тварин, заняття на свіжому повітрі, збирання природних об'єктів, спостереження за небесними тілами, робота з науковими приладами, прогнозування в екології, вирішення проблем, пов'язаних із перебуванням людини в дикій природі, приєднання до екологічних груп/груп захисту дикої природи, стурбованість місцевими або глобальними екологічними проблемами
Ефективні засоби навчання	Вивчення природи, колекціонування та класифікація природних об'єктів, польові дослідження
Професії, що найкраще підходять	Дослідник природи, біолог, метеоролог, астроном, лісник, провідник туристів по природних місцях, фермер, фахівець зоопарку, ветеринар, садівник, ландшафтний архітектор, фахівець з контролю за тваринами, що живуть у природі, арборист (фахівець з догляду за деревами), ентомолог
Відомі особистості	Чарльз Дарвін, Джим Корбет (натураліст, був мисливцем і став захисником природи), Жак-Ів Кусто, В. І. Вернадський, Л.П. Симиренко

Інтерес до комп'ютерних програм	Бази даних, інструменти семантичних операцій над картографічними об'єктами, віртуальна реальність, робота з файловими системами
--	---

Г. Гарднер наголошував, що різні типи інтелекту рідко працюють незалежно. Вони використовуються одночасно і доповнюють один одного по мірі того, як люди розвивають власні здібності або вирішують проблеми.

Фахівці радять: коли ми помічаємо, що учень віддає перевагу певному стилю пізнання (навчання), то повинні отримати з цього користь і надати йому безліч можливостей реалізуватись у певному напрямі. Але не менш важливо дати можливість проявити себе і в інших видах діяльності. Інакше кажучи, учень може не усвідомлювати, якому стилю навчання віддати перевагу, доки не випробує його на ділі.

Якщо допустити, що ця теорія є точним описом людських відмінностей, то можна припустити, що діти краще навчатимуться через домінуючі види своїх здібностей/схильностей.

Освітній процес повинен будуватися таким чином, аби дати можливість дітям набути досвід, що вимагав би залучення різних видів інтелекту. Завдання полягає в інтеграції вербально-лінгвістичного інтелекту (який найчастіше використовується в традиційній школі) з іншими типами.

Необхідно: 1) допомогти дітям зрозуміти, що вони можуть виявити свої здібності різними способами, у різних видах діяльності; 2) створювати умови для навчання з опорою на їх сильні сторони.

ОПИТУВАННЯ

щодо самооцінки забезпечення індивідуалізації навчання

Банк опитування

Інструкція. Позначте, як часто Ви застосовуєте наступні засоби і прийоми для індивідуалізації процесу викладання навчальних предметів

Діяльність	Один раз на рік або рідше	Декілька разів на рік	Щомісяця	Один раз на тиждень або частіше
1. Я проводжу опитування учнів для того, щоб визначити коло їх інтересів	☐	☐	☐	☐
2. Мої учні можуть обирати, який обсяг матеріалу з певної області знань вони хотіли б вивчити	☐	☐	☐	☐
3. Я дозволяю своїм учням обирати і виконувати альтернативні, рівнозначні завдання до тих, які ставлю я	☐	☐	☐	☐
4. Я забезпечую альтернативні та додаткові види діяльності для зацікавлених учнів	☐	☐	☐	☐
5. Я забезпечую своїх учнів матеріалами різних рівнів складності	☐	☐	☐	☐
6. Я забезпечую своїх учнів матеріалами на різних мовах	☐	☐	☐	☐
7. Я забезпечую своїх учнів аудіо матеріалами	☐	☐	☐	☐
8. Мої учні вчать, використовуючи спостереження	☐	☐	☐	☐
9. Мої учні вчать за допомогою проектування або побудови моделей	☐	☐	☐	☐
10. Мої учні вчать за допомогою читання	☐	☐	☐	☐
11. Мої учні вчать за допомогою письма	☐	☐	☐	☐
12. Мої учні вчать за допомогою взаємодії з іншими	☐	☐	☐	☐
13. Мої учні вчать за допомогою мистецтв	☐	☐	☐	☐
14. Мої учні обирають, які продукти та практичні заходи вони використають для демонстрації вивченого матеріалу	☐	☐	☐	☐
15. Я вимагаю від учнів встановлення власної мети щодо вивчення теми і планування своєї діяльності	☐	☐	☐	☐
16. Я використовую самооцінювання своєї діяльності та оцінювання однолітками	☐	☐	☐	☐

17. Я створюю умови для пізнання учнями способів та особливостей власного мислення і навчання	☐	☐	☐	☐
18. Я планую вправи і заходи для заохочення учнів до самоспрямованості та незалежності у навчанні	☐	☐	☐	☐
19. Я пропоную учням з метою дослідження різних тем працювати індивідуально та в невеликих групах	☐	☐	☐	☐
20. Я розробляю завдання, пов'язані з презентаціями, щоб учні могли продемонструвати вивчене	☐	☐	☐	☐
21. Я об'єдную учнів в малі групи для обговорення ідей та виконання завдань	☐	☐	☐	☐
22. Я забезпечую учням можливість працювати самостійно	☐	☐	☐	☐
23. Мої учні можуть обирати, чи їм працювати самостійно, чи у групі	☐	☐	☐	☐
24. Я забезпечую можливості використання учнями комп'ютерів та інших технічних засобів і цифрових пристроїв для того, щоб працювати над завданнями з теорії	☐	☐	☐	☐
25. Я об'єдную учнів у групи довільно, за випадковим збігом	☐	☐	☐	☐
26. Я дозволяю учням самостійно обирати групи, в яких вони будуть працювати	☐	☐	☐	☐
27. Я об'єдную учнів в групи стратегічним шляхом з метою створення несхожих (гетерогенних) груп	☐	☐	☐	☐
28. Я об'єдную учнів у групи в залежності від їх навчальних потреб та здібностей	☐	☐	☐	☐
29. Я об'єдную учнів у групи в залежності від їх інтересів				
30. Я використовую доступні ресурси та матеріали раціонально та ефективно, щоб задовольняти різні навчальні потреби моїх учнів	☐	☐	☐	☐

Проаналізувавши свої відповіді на запитання 1- 30, завершіть речення, надавши розгорнуту відповідь.

31. Найсильнішою стороною мого індивідуалізованого викладання навчального предмету є:

32. Я б хотів (хотіла б) впроваджувати при викладанні свого предмету наступні прийоми індивідуалізації:

(додатково) Деякі проблеми, з якими я можу зустрітись, є такими:

(додатково) Я можу вирішити ці проблеми шляхом:

ЗАПИСНИК

This image shows a full page of blank, lined paper. It features approximately 28 horizontal black lines spaced evenly across the page, typical of standard notebook paper. The lines are thin and extend from the left edge to the right edge. There is no handwriting or other markings on the page.

ПАНЧЕНКО С. М.

ДИТИНОЦЕНТРИЗМ ЯК КЛЮЧ ДО УСПІХУ В НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ

Навчальний посібник

Здано в набір 22.12.2024
Підписано до друку 26.12.2024
Формат 60х84/16
Гарнітура Times New Roman

НВВ КЗ СОППО
м. Суми, вул. Миколи Сумцова, 5
Телефон / факс +38(0542) 33-40-67